

en skrift om bakgrunden till
täby innetorgs tillkomst och
kampen för yttrandefrihet där
vintern 1968/69

**TÄNK DIG FÖR INNAN DU
BETRÄDER STORFINANSENS
"VARDAGSRUM"**

TÄBY CENTRUM

Innehållsförteckning

Inledning	sidan 4
Bakgrund till innerstorgets tillkomst	sidan 8
Hur gick det till?	sidan 13
Kampen för yttrandefrihet på torget i Täby Centrum	sidan 18
Sammanfattning	sidan 31

Denna skrift är en omarbetning av en trebetygsuppsats på Pedagogiska Institutionen vid Stockholms Universitet vårterminen 1971. Uppsatsen gjordes av:

Anders Berglin
Ann Johansson
Carin Morling
Monika Niekels
Göran Rydenstam
Marie Louise Söderström
Gunlög Wall

Ansvarig utgivare:
Monika Niekels

Skriften kan beställas från:

Göran Rydenstam
Öregrundsg. 11
115 41 Stockholm

Den kostar två kr styck.

Alla som har läst skriften och har synpunkter på den och hur den kan förbättras uppmanas att skicka in dem till Göran Rydenstam.

Omslagsbilden visar den affisch som grupperna använde under kampen för yttrandefrihet på innerstorget i Täby Centrum.

Inledning

Utgångspunkten för denna skrift är de demonstrationer för yttrandefrihet som ägde rum på Täby Centrums innerorg vintern 1968/69. Torget i Täby invigdes på hösten 1968 och kom att bli en milstolpe i utbyggandet av Täby kommun.

Ägarna till innerorget och Företagarföreningen öppnade sina famnar för Täbyborna:

Citat ur tidningen Norra Allehanda 1968:

Ni är hjärtligt välkomna i tusental, ja i tiotusental, säger Täby Centrums Företagarförenings ordförande, Stig T L Eriksson, och bjuder stora famnen på samtliga företags vägnar.

Torget innesluter en rad allmänna inrättningar som Täbyborna måste besöka, såsom postkontoret, försäkringskassan, telegrafstation mm. Detta och ägarnas egna uppgifter om vad torget skulle användas till gjorde att Täbyborna från första början kom att uppfatta torget som en naturlig samlingsplats där alla hade en självklar rätt att vara, ta en kopp kaffe, gå på bio och till och med diskutera med varandra.

Men de demokratiska rättigheterna visade sig snart vara beskurna på kommunens allmänna samlingsplats. Endast vissa politiska organisationer fick tillträde till torget, endast vissa penninginsamlingar accepterades av ägarna: Fastighetsbolaget Täby Centrum, Kommanditbolag, AB Versus och Co.

Hur kan det komma sig att de demokratiska fri- och rättigheterna kan trampas under fötterna av torgets ägare? Hur kan det komma sig att endast vissa

åsikter bland folklivet på torget får komma till tals? Hur kan det komma sig att dessa odemokratiska förhållande har tillåtits uppkomma, när vi har valda politiker som har fått mandat att föra vår talan och värna om våra intressen? Vilka lagar är det egentligen som gör dessa förhållanden möjliga? - Denna skrift försöker besvara dessa frågor och några till.

Inledningsvis kommer därför ägandefrågan att redas ut. Här berörs också kampen för de demokratiska rättigheterna och hur de makthavande försöker hindra utövandet av dessa.

En kort historik över De Förenade FNL-grupperna ges tillsammans med några exempel på politisk förföljelse mot FNL-grupperna. Därefter kommer skriften första stora huvudavdelning, som tar upp bakgrunden till torgets tillkomst. Denna bakgrund är nödvändig att ha klar för sig om man ska kunna få en djupare förståelse för den andra huvudavdelningen: kampen för yttrandefrihet på Täby Centrums innerorg. Skriften avslutas med ett kortare avsnitt om vissa juridiska frågor.

Vem äger Sverige?

I läroböcker i nationalekonomi kan man läsa att Sverige är en marknadsekonomi. I marknadsekonomi drivs varje företag, statligt och privat, enligt principen om största möjliga vinst. För att maximera sin vinst måste varje företag sträva efter så låga omkostnader som möjligt och sträva efter att öka sin produktion. Det som styr produktionen sägs vara konsumenterna fria val av produkter. Dessa fria val sägs sedan garantera att inga oönskade eller för

dyra varor framställs. De konkurreras ut eftersom inge skulle vilja ha dem. Så säger alltså läroböckerna.

Verkligheten talar dock ett annat språk, det har vi många exempel på. En del av dessa kommer också att belysas senare i skriften, en del skall tas upp redan här.

I själva verket förhåller det sig så att de största företagen undan för undan konkurrerar ut de mindre vilka sedan läggs ner eller köps upp. Detta brukar kallas för monopolisering och leder till att ett fåtal stora företag behärskar så gott som hela marknaden och kan styra och ställa efter sitt behag.

I den statliga offentliga utredningen, den s k Koncentrationsutredningen (SOU 1968:7) framgår att 17 ägargrupper år 1963 hade majoritetsintressen eller starka minoritetsintressen i företag med 400 000 anställda i Sverige. Dessa företag svarade för 30 procent av industrins totala förädlingsvärde. Vidare framgår att vid 3/4 av börsnoterade företags stämmor har 1 till 3 personer tillsammans röstmajoritet! Inte vid någon börsnoterat företags bolagsstämma behövs mer än 10 personer för att uppnå röstmajoritet!

Vi kan alltså se att de privata ägandet är samlat på ett mycket litet antal händer i Sverige. Koncentrationsutredningen fortsätter med att konstatera att Sverige står i särklass härvidlag, eftersom koncentrationen av ägandet är mycket större än i länder som är kända för stark monopolbildning, som t ex Västtyskland, England och USA.

I Sverige är det tre ägargrupper som dominerar näringslivet: familjen Wallenberg, Industrivärden-gruppen och Custos/Säferånggruppen. Dessa har i nämnd ordning anknytning till Stockholms Enskilda Bank, Svenska Handelsbanken och Skandinaviska Banken. Övriga ägargrupper är betydligt mindre.

Monopoliseringen inom det svenska näringslivet gäller alltså både ägandet och företagen. När i fortsättningen det svenska monopolkapitalet nämns är det de 17 ovan nämnda ägargrupperna och deras tillgångar som avses och i första hand då de tre största ägar-grupperna och tillhörande banker.

Monopoliseringen inom näringslivet sker på två sätt. Det första innebär att ett företag skaffar sig monopol på en enda vara. Därigenom kan priset sättas mer eller mindre godtyckligt. Den andra linjen innebär att ett företag lägger under sig alla led inom en produktionsgren. Exempel på detta hittar vi inom byggnadsindustrin, där byggföretag genom dotterbolag äger företag som producerar byggmaterial (se skiss sidan 10). På så sätt tillgodogör sig företaget vinster i alla de olika leden.

NOTER OM KONSORTIUM OCH HOLDINGBOLAG

Konsortium = en sammanslutning av företag som kommit överens om gemensamma affärstransaktioner.

Holdingbolag = ett bolag vars enda uppgift är att äga och förvalta aktier. De skapas för att kringgå lagstiftningen om att bankerna inte får äga aktier.

VAD MENAS MED "MONOPOLKAPITALET"?

I Sverige är det tre ägargrupper som dominerar näringslivet. Familjen Wallenberg, Industrivärden-gruppen och Custos/Säferånggruppen. Dessa har i nämnd ordning anknytning till Stockholms Enskilda Bank, Svenska Handelsbanken och Skandinaviska Banken. Övriga ägargrupper är väsentligt mindre. Monopoliseringen inom det svenska näringslivet gäller alltså både ägandet och företagen. När i fortsättningen det svenska monopolkapitalet nämns är det alltså de 17 ägar-grupperna och deras tillgångar som avses, och i första hand då de ovan nämnda tre största ägargrupperna och tillhörande banker.

Vem äger Täby Centrum?

Nästa steg i monopoliseringen är att fler storföretag slår sig samman och bildar konsortier (not) och kontrollerar på så sätt en hel bransch. Ett exempel på en sådan sammanslutning av storföretag är ägarna till Täby Centrum; byggnadsbolaget Prosako, som består av John Mattson Byggnads AB, AB Skånska Cementgjuteriet och Svenska Industribyggen AB (SIAB). Detta konsortium har planerat och byggt Täby Storcentrum. Bakom storföretagen av det här slaget står de stora bankerna. Genom sina holdingbolag (not) behärskar bankerna företagen och ger dem förmånliga lån och krediter. Bankerna bakom Prosako är Svenska Handelsbanken (Mattson och SIAB) och Skandinaviska Banken (Skånska Cement och SIAB).

Steg för steg har bankerna kunnat öka sitt inflytande över företagen. Genom att underlätta eller försvåra kreditgivningen utövar bankerna sin makt. Bankkapitalet och industrikapitalet sammansmälter till finanskapital. Samtidigt centraliseras detta till allt färre banker. År 1908 var antalet affärsbanker i Sverige 84, och 1969 hade antalet minskat till 16. Medan bankerna blir allt färre, så ökar deras sammanlagda tillgångar kraftigt. Mellan 1962 och 1968 fördubblades tillgångarna, enligt Statistisk Årsbok 1969. Det snabbt växande försäkringskapitalet får också större inflytande. Försäkringsbolagen tillhör de största aktieägarna i de börsnoterade företagen, särskilt i bankerna (SOU 1968:3).

Utmärkande för finanskapitalets maktställning är sammanflätningen mellan storbankerna, de stora industriföretagen och försäkringsbolagen. Man kan se detta bl genom att samma personer återfinns i ledningen för såväl storbanker som företag och försäkringsbolag. Genom sammansmältningen och monopoliseringen av banker och företag, koncentreras makten på ett fåtal händer. Det är dessa som i sista hand ligger bakom Täby Centrums innetorgs tillkomsthistoria och förtrycket av fri opinionsrätt där.

Den som äger planerar-

De stora företagen förläggs till några få större orter i landet. De kan då utnyttja de större städernas väl utbyggda service- och kommunikationsnät. Närheten till företag och andra beslutsenheter är en nödvändig förutsättning för monopolkapitalets utveckling. Genom denna centralisering till storstäderna strukturomvandlas hela samhället. Företagens lokalisering tvingar folket att flytta till storstäderna som växer medan landsbygden avfolkas. Bostadsområdena samlas i förorter som Täby. Dessa förorter utmärks av att marken utnyttjas hårt, många människor kläms in på en liten yta. Detta är en boendemiljö som är utformad i enlighet med monopolkapitalets vinstintressen. Spekulationen byggen gör att hyrorna blir höga och att boendemiljön blir sterotyp. På grund av den stora bostadsbristen blir lägenheterna ändå uthyrda, och många hyresgäster tvingas söka socialhjälp för att klara de dryga hyrorna.

Förorterna är oftast belägna på omkring en timmes resavstånd från storstaden, vilket innebär att förortens innevanare tvingas använda många av veckans fridagstimmar för resor till och från arbetet i staden.

och därmed får en förlängd obetald arbetstid. Detta beror på att förorten inte på samma sätt som en småstad fungerar som en enhet för arbete och social, kulturell och kommersiell service. Förorterna blir därmed en onaturlig boendemiljö, en "sovstad" som hela tiden är beroende av den stora staden. (Täbys innevanarantal, ca 40 000, motsvarar en medelstor svensk stad.)

- och får hjälp av staten

Staten hjälper genom lokaliseringpolitiken och den aktiva arbetsmarknadspolitiken monopolkapitalet att koncentrera och centralisera produktionen, och påskyndar därigenom monopoliseringstakten.

Citat av Olof Palme i ett anförande vid Föreningen för Samhällsplanerings Årsmöte, återgivet i Häftet för Kritiska Studier, 1970/6 :

Industrins och det övriga näringslivets uppgift i vårt samhälle är att, inom ramen för det tillåtna och accepterade, välja de förmånligaste produktionsformerna och den bästa lokaliseringen för att därmed bidra till höjningen av vår nationalprodukt.

Ett exempel på denna "bästa lokalisering" är massförflyttningen från Norrlandslänen till städerna i syd- och mellansverige. Den här utvecklingen kan man följa i alla länder med en kapitalistisk ekonomi, dvs länder med "marknadsekonomi". Men i Sverige har statens roll härvidlag varit ovanligt framträdande.

En planering som i första hand syftar till att ge företagen den mest vinstgivande lokaliseringsorten kan aldrig tillgodose folkets intressen. Folkets frihet att själva besluta var de vill leva och arbeta blir därmed helt beskuren och underställd monopolkapitalets behov av arbetskraft. Vi vet ju att ett företag kan lägga ner eller flytta när helst ägarna anser att det ej ger tillräcklig vinst, även om det är det enda företaget i trakten.

Det är inte bara genom lokaliseringspolitik som staten hjälper de stora företagen. Samarbete sker också i den löpande förvaltningen, som i statliga kommittéer, handelsdelegationer osv. Så har t ex Exportföreningen och Grossistförbundet daglig kontakt med Utrikesdepartementet och genomsnittligt en gång i veckan med Handelsdepartementet.

Nils Elvander i boken "Intresseorganisationer i dagens Sverige":

Man kan rent av säga att Exportföreningen i vissa delar av sin verksamhet fungerar som en del av statsförvaltningen.

Staten ställer också kapital till förfogande via Investeringsbanken.

Industriminister Wickman i en radiointervju 1969:

Vi måste på alla sätt uppmuntra bildandet av fusioner (företagssammanslutningar, förf.anm.) inom det svenska näringslivet och till dessa ger vi ju garantier genom Investeringsbanken.

Detta kapital kommer till största delen från skatter som betalas av det arbetande folket. De direkta skatterna och avgifterna för enskilda personer har mellan 1950 och 1967 drygt sjudubblats, och utgör totalt 23 340 milj. kr. De direkta bolagsskatterna har däremot under samma tidsperiod endast knappt fördubblats och utgör totalt 2400 milj. kr. (Enligt Westerlind-Beckman, Sveriges Ekonomi). Statens inkomster från bolagsskatterna är alltså endast ca 1/10 av inkomsterna från enskilda personer, samtidigt som de senare ökar mer än tre gånger så snabbt!

En stor del av skattemedlen används också till offentliga utgifter såsom utbildning, sjukvård, socialvård samt till att bekosta polisväsende och försvar. På så sätt får företagen utan större egna utlägg färdigutbildad arbetskraft. De slipper betala olycksfall och sjukdom orsakade av produktionen och kan avlasta ansvaret för avskedade och utslitna arbetare på socialvården.

Lag och ordning-

Skattemedlen används dessutom till att bekosta polis säkerhetspolis (SÄPO) och militär som används för att skydda makthavarnas intressen. Det sägs att det är "samhället" som skall skyddas, men i verkligheten är det de som äger stora värden som skall skyddas från dem som inget äger. Vi vet att t ex snatteri ofta bestraffas hårdare än skattesvindlar.

När vi kommer fram till avsnittet om kampen för yttrandefrihet på torget i Täby Centrum, skall vi se att polisens uppgift där blev att skydda det mäktiga Fastighetsbolaget från folkliga krav om fri opinions rätt.

För att klara sina uppgifter har polisen under efterkrigstiden förstärkts kraftigt. Polisväsendet har en budget på över en miljard kronor och en personal på ca 16 000 man (Waldef, Den slutna världen).

- på de härskandes villkor

Om vi ser tillbaka på historien finner vi att staten, dvs. bl a polis, militär och domstolsväsende används för att stävja folkets kamp för sina rättigheter. När olika folkliga grupper, på 1800-talet såväl som i dag, krävt sina rättigheter, då kommer talet om "nedbusning" och om "brott mot de demokratiska spelreglerna" fram. De händelser som denna skrift tar upp är inte unika eller resultat av några tillfälligheter spel. Folkets kamp för sina intressen och solidariteten med andra folk har i alla tider uppfattats som ett hot mot de makthavande, som heller aldrig stillatigande åsett detta.

Karl XIV Johan i samband med julirevolutionen i Paris år 1830:

Den som känner 'la masse du peuple a' Paris' (folkets massa i Paris) som jag gör, vet, att ingenting annat kan hejda den, om den kommer i rörelse än en stark och väl anförd militärstyrka, som gör sin plikt utan tvekan och lyder sitt befäl....(citerat ur J. Myrdal, Skriftställning 2)

Även senare makthavare har förstätt detta. 1931 sköt militär i Ådalen ihjäl fyra arbetare och sårade fem. Skottlossning mot arbetarna skedde vid en demonstration mot strejbrytare som saboterade arbetarnas strejk vid Marmaverken. Strejken riktade sig mot att fabriksägaren försökte sänka lönen från en krona och arton öre i timmen till en krona och fjorton öre i timmen. Massakern skedde i "laga ordning". Den lag som användes är den s k upplöpslagen.

Vad säger lagen om upplöpp ?

Citat ur Kommentaren till Brottsbalken:

....vid en hyreskonflikt en folkmassa ådagalägger uppsåt att hindra verkställigheten av vräkningar, och det, att en folkmassa under en strejk ådagalägger uppsåt att med våld hindra arbetsvilliga från att upprätthålla driften....

Exemplen som nämnts här är bara några få, de skulle kunna mångfaldigas. På senare år har de härskande ingripit främst mot svenska motståndare till USA:s angreppskrig i Indokina, som vi senare ska komma till. Metoder-na skiftar något men innehållet är detsamma.

Det talas ofta om att de som demonstrerar bryter mot lagen. Det beror på att de så ofta hyllade demokratiska fri- och rättigheterna inte existerar i verkligheten. Det svenska folket har t ex inte rätt till att när som helst samlas fritt på allmänna platser för att fredligt uttrycka sin mening. Fri församlingsrätt har endast existerat i Sverige under några år på 1860-talet. Så infördes fri församlingsrätt i Sverige 1862. Och avskaffades 1866!

Citat av J. Myrdal i Aftonbladet den 3 nov.-68:

Men rikets ständer ändrade skrivningen. De strök anmälningsplikten. De införde uttryckligen rätten att behandla 'allmänna....ärenden'. I motive-

ringen anförde lagutskottet: 'Seden har ock i detta fall gått före lagen: offentliga sammankomster för hvarjehanda ändamål föranstaltas överallt i riket'.

Ordningsstadgan av 24 mars 1866 återinförde den anmälningsskyldighet som rikets ständer avskaffat (återinförde utan riksdagens hörande), den gjorde också sammankomster under bar himmel beroende av polismyndighets tillstånd, gjorde det möjligt för polismyndighet att upplösa möte som hölls utan anmälan eller tillstånd. Dessa bestämmelser skärptes i 1886 års kungörelse. Såväl denna skärpning som munkorgslagen - uppviglingsparagrafen - infördes för att skydda de nya herrarnas makt över folket. Dessa lagar är de lagar på vilka vår nuvarande församlingsfrihetslagstiftning bygger.

Man har alltså inte "rätt" att demonstrera utan polisens tillstånd. Det innebär att om man uppmanar folk att delta i en demonstration för vilken tillstånd givits, eller gör som en FNL-aktivist i Örebro, uppmanar folk att ge USA:s ambassadör ett "världigt mottagande", så kan man dömas för uppvigling!

Vad säger lagen om uppvigling?
Citat ur Brottsbalken:

Var som muntligt inför menighet eller folksamling, i skrift... uppmanar eller eljest söker förleda till...ohörsamhet mot myndighet dömes för uppvigling till böter. Söker han förleda brott varpå straffarbete kan följa, må till straffarbete i högst fyra år dömas".

Vad är Täby FNL-grupp?

Täby FNL-grupp är en av de ca 100 lokalgrupper som ingår i De Förenade FNL-grupperna. Gruppen bildades våren 1968 av en handfull Täbybor, vilka tidigare varit verksamma i Norrortsgruppen, en underavdelning till Stockholms FNL-grupp.

I dag har 8 st FNL-grupper bildats i Stockholms norra förorter och Täby-gruppen har växt ut till 5 st kvartersgrupper. Antalet aktiva inom Täby FNL-grupp har mer än fördubblats sedan gruppen bildades. En stor del i denna utveckling hade gruppens kamp för fri opinionsrätt på torget i Täby Centrum, som ledde till att många av de som drogs med där sedan fortsatte att arbeta aktivt för stöd åt Vietnams folk.

Vietnamarbetet i Sverige började växa fram 1964-65 då det angreppskrig som USA för mot Indokinas folk tog en ny vändning. De amerikanska imperialisterna (not) trappade då upp kriget genom att undan för undan sända trupper till Vietnam. Trupperna uppgick till en halv miljon soldater (idag ca 400 000). De började också bomba Nordvietnam för att, som man sade, "bomba landet tillbaka till stenåldern".

Folken över hela världen upprördes och vredgades över USA:s krig. I Sverige bildades 1965 de första arbetsgrupperna för stöd åt FNL, Sydvietnams Nationella Befrielsefront. Antalet arbetsgrupper ökade snabbt. De olika FNL-grupperna i landet slöt sig år 1967 samman i ett förbund, De Förenade FNL-grupperna, DFFG. Medlemmar i förbundet kan alla bli som stöder och arbetar för dess program och stadgar, vilka är uppbyggda kring de tre parollerna: USA UT UR INDOKINA! STÖD INDOKINAS FOLK PÅ DESS EGNA VILLKOR! BEKÄMPA USA-IMPERIALISMEN! Målsättningen för DFFG är att stödja de indokinesiska folken i deras kamp mot USA-imperialismen för fred, oberoende suveränitet, enhet och territoriell integritet och att få det svenska folket att förstå, omsluta och utveckla kamp för de tre parollerna.

I FNL-gruppernas arbete ingår som en viktig del det politiska och materiella stödet till FNL genom

Vietnaminsamlingen till förmån för FNL, pg 400 499. Vietnaminsamlingen startade i oktober 1965 och har allt sedan dess sändt de insamlade medlen till FNL i Sydvietnam för fri disposition. Insamlingen hade den 1 maj 1971 passerat 4 miljoner kronor. Administrationskostnaderna för insamlingen ligger under en procent.

En annan del av arbetet är att sprida information om situationen i Indokina och belysa kampen mot USA-imperialismen. Vietnambulletinen (DFFG:s organ) kom ut i en stencilerad upplaga på 500 exemplar 1965. I dag är upplagan 60 000 och tidningen säljs på ca 130 platser i landet. Tidningen framställs, distribueras och säljs av DFFG:s medlemmar.

För att samla största möjliga stöd för de tre parollerna har FNL-grupperna ända från början genom arbetet på gator och torg vänt sig direkt till det svenska folket. När FNL-aktivister först började synas på gator och torg med insamlingsbössor och Vietnambulletiner var det inte så många som med en gång stödde deras verksamhet och kravet på att USA villkorslöst skulle lämna Vietnam. I dag har det vuxit fram en bred och stark solidaritetsrörelse för Indokinas folk, en rörelse som sträcker sig långt utanför DFFG:s medlemmars led.

FNL-grupperna förföljs

I sitt arbete har FNL-grupperna utsatts för politiska förföljelser i enlighet med de lagar som vi talat om tidigare. Speciellt under de första åren då rörelsen var svag och stödet från allmänheten inte ännu var så stort, slog regeringen genom polis och domstolar till hårt. Mellan juni 1965 och april 1969 hade bortåt 200 Vietnamdemonstranter dömts till böter och i några fall till fängelse.

Här skall bara några exempel tas upp som visar hur de makthavande har försökt att med sina lagar och med polis förhindra solidaritetsarbetet för Indokinas folk.

Den 14 juni 1965 ingrep polisen mot ett par Vietnamdemonstranter som stod på Hötorget i Stockholm med ett plakat vars text riktade sig mot USA:s krig i Vietnam. Demonstrationen var helt "laglig", men ändå befallde polisen en av demonstranterna, Sköld Peter

Sköld Peter Matthis grips av polisen.

ter Matthis, att gå från platsen för att han "hindrade gångtrafiken" på torget. Matthis vägrade att avlägsna sig och hänvisade till polistillståndet. En förstärkning på sex polisbilar anlände och demonstranten fördes till polisstationen för att han hindrade trafik (man kan fråga sig om inte sex polisbilar hindrar trafiken mer än en ensam demonstrant). Matthis anhölls och ställdes inför rätta. Först år 1969 var målet avgjort. Högsta Domstolen fastställde att han skulle betala 13 000 kr i böter, skadestånd och rättegångskostnader!

Den 20 december 1967 firades 7-årsdagen av FNL:s bildande med ett möte i Folkets Hus i Stockholm och en

20 december 1967.
Citrat ur dagspressen:

SOM EN BATALJ I EN KOSACKFILM

Vi kunde i går på gatorna se detta: -en skräckslagen kvinna få piskrapp i ansiktet, tvingades upp mot en vägg på Vasagatan- en flicka med båda händerna för huvudet jagas in under ett valv till entreé på Sveavägen. Poliser till häst med piska rider in under valvet - ridande polis jagar smågrupper av demonstranter från den ena trottoarkanten till den andra på Kungsgatan....

POLISPISKOR

Poliserna använde batongerna flitigt som stötverktyg.... De stötte i magen på demonstranterna, medan direkta slag mot huvudena mest förekom under jakten på gatorna. De beridna poliserna använde piskorna flitigt mot demonstranterna. (Ur Aftonbladet den 21 december 1967)

I hörnet av Tunnelgatan-Sveavägen... Flera personer slogs omkull med batonger, många greps, trafiken blev totalt lamslagen och många besökare från 7-föreställningen blev ofrivilligt inblandade. (ur Dagens Nyheter den 21 dec 1967)

På kvällen den 20 december intervjuades dåvarande statsministern, Tage Erlander i TV. Han sade: Jag tycker polisen skött sig bra.

"trafikhinder" (luciatåget en vecka tidigare hade inte utgjort något "trafikhinder"). När mötesdeltagarna kom ut från Folkets Hus möttes de av 300 poliser, många ridande och med piskor i högsta hugg. De red rakt på folk och jagade skräckslagna människor kors och tvärs genom Stockholms gator.

Demonstrationen den 20 december 1967 blev en milstolpe i kampen för fri demonstrationsrätt i Sverige. Sedan den dagen har De Förenade FNL-gruppernas Stockholmsavdelning konsekvent underlåtit att ansöka om demonstrationstillstånd. Numera sker regelmässiga demonstrationer till bl a USA:s ambassad.

Även på senare tid har FNL-aktivister dömts till hårda straff, som vid de sk Örebro-rättegångarna. Först efter överklagande och tack vare en stark opinion ändrades en fängelsedom på 2 månader till ett drygt bötesstraff. Vid samma tillfälle dömdes de åtalades försvarare för "otillbörligt yttrande" som "kränkt domstolens värdighet" i en rättegång som till innehållet mycket påminner om den med Svarta Panterledaren Bobby Seale. Den hårdast dömda fälldes för "anstiftan" till äggkastning mot USA:s ambassadör Holland. Denna anstiftan bestod i ett kort tal på torget i Örebro, där de församlade uppmanades att ge ambassadören ett "värdigt mottagande". Konsekvenserna av hovrättens bedömning av talet på torget blir att varje tal, varje radioprogram, varje tidning, varje flygblad och all försäljning av t ex Vietnambulletinen skulle kunna stoppas, censureras, beslagtogs, åtalas och bestraffas under hänvisning till att någon brottslig handling inträtt senare.

I Uppsala har FNL-gruppen förhindrats att samla in pengar och sälja Vietnambulletinen ända tills nyligen. Detta trots att verksamheten bedrevs på gator och torg. Här var det den privata markägaren som skickade polis på FNL-aktivisterna. Händelserna i Uppsala har mycket stora likheter med dem på torget i Täby, vilka utförligt kommer att beskrivas längre fram i skriften. En viktig erfarenhet av händelserna där är att det klart visade sig att det krävs kamp på bred bas för att vi, ofta i strid med en odemokratisk lag, skall få vara demokratiska rättigheter. Uppsala FNL-grupp bedriver återigen solidaritetsarbete för Indokinas folk sedan en bred uppslutning kring kraven på rätt till detta tvingat markägarna att ge vika.

demonstration till USA:s ambassad. Polisen hade vägrat ge tillstånd för demonstrationen med hänvisning till

Flygblad från De Förenade FNL-grupperna november 1970

POLITISKA DOMAR I ÖREBRO-VIETNAMDEMONSTRANT DÖMD TILL FÄNGELSE!

FNL-aktivist dömd till 2 månaders fängelse.
5 Vietnamdemonstranter dömda till villkorlig fängelsedom och höga böter.

Detta är resultatet av de politiska rättegångarna i Örebro. Sammanlagt är nu 9 st dömda för att ha demonstrerat mot USA-imperialismens officiella representant Jerome Holland i Örebro och Glanshammar den 25 maj i år.

På sin PR-resa genom landet möttes han på det sätt en folkmordspropagandist förtjänar. Hans bil överöstes med ägg - ett gammalt välbekant uttryck för avsky och vrede.

När herrarna i Pentagon och Vita Huset upprördes över denna protest mot sitt folkmord i Vietnam, Laos och Kambodja hotade de med att ta hem ambassadör Holland. I ett pressuttalande krävde Holland hårdare tag mot demonstranterna. Detta var en grov inblandning i svenska inre angelägenheter.

Palme-regeringen var inte sen att tillfredsställa krigsförbrytarna i Washington. Endast två dagar efter Hollands utspel gav regeringen sitt tillstånd att åtala demonstranterna efter paragrafen "ofredande som innebär kränkning av främmande makt". Regeringen bär således ett direkt ansvar för att Vietnamdemonstranter nu dömts till fängelse och dryga böter.

Att rättegångarna är politiska visas av motiveeringen till lagparagrafen:

"Brott av denna typ är kriminaliserande med hänsyn till ... faran för utrikespolitiska förvecklingar". I klartext: VIETNAMDEMONSTRANTERNA HAR DÖMTS FÖR ATT DE SKADAT DE VÄNSKAPLIGA FÖRBINDELSERNA MELLAN DEN SVENSKA REGERINGEN OCH USA-IMPERIALISTERNA!

Under rättegången visades att de inte är riktade mot enskilda utan mot den svenska Vietnamrörelsen som helhet. Domaren menade bl a att åklagaren borde "undersöka FNL-gruppens administrativa uppbyggnad och organisation". Tidigare, under förundersökningarna, har åklagaren hävdats att alla som bär FNL-märke är "part i målet"!

För att skydda sina relationer med vår tids största krigsförbrytare - USA-imperialisterna - försöker regeringen med polis och domstol att sabotera solidaritetsarbetet för Vietnams folk. Men dessa domar - liksom alla tidigare mot Vietnamdemonstranter - kommer endast att stärka vårt arbete och vår kamp mot USA-imperialismen.

De Förenade FNL-grupperna uppmanar dig som finner USA-imperialisternas angreppskrig orättfärdigt och tar avstånd från de politiska rättegångarna att stödja Bötesfonden för att solidariskt dela på böteskostnaderna.

UPPHÅV DE POLITISKA DOMARNA!
SOLIDARITET MED VIETNAMRÖRELSEN-STÖD BÖTESFONDEN
POSTGIRO 17 88 01-7!

Bakgrund till innerstadsområdets tillkomst

Täby är en av Stockholms nordöstra förortskommuner, belägen utefter Roslagsvägen ca 15 kilometer från Stockholms stadskärna. Från Stockholm kommer man dit med tåg från Östra Station eller med buss från Jarlapan.

Kommunen har under de senaste årtiondena utvecklats från en typisk Roslagskommun med huvudsakligen jordbruk och sommarstugor till en typisk sovstad i Stockholms utkanter. Befolkningen har ökat från 10 000 invånare år 1950 till 40 000 år 1970. År 1990 beräknas invånarantalet enligt regionplanen för Stockholmstrakten till ca 59 000.

De områden som har växt mest är stationssamhällena vid Roslagsbanan, t ex Roslags-Näsby och Näsby Park. Detta innebär att endast södra delen av kommunen är fullt utbyggd. Bebyggelsen består av både flerfamiljs- och enfamiljshus. Flerfamiljshusen är koncentrerade till de ovan nämnda stationssamhällena.

Befolkningen i Täby är i stor utsträckning tvungen att söka sig arbete utanför kommunen. År 1960 var endast 40 procent av den yrkesverksamma befolkningen sysselsatta inom kommunen, medan medeltalet för Stockholms förortskommuner var ca 70 procent.

Kommunen köper mark

Redan i mitten av 1940-talet hade kommunalpolitikerna i Täby planer på att uppföra ett centrum i kommunen. År 1945 väcktes en motion i kommunalfullmäktige om att upprätta en generalplan för Täby kommun. En generalplane-kommitté tillsattes. Denna gav Vattenbyggnadsbyrån (VBB) i uppdrag att utarbeta generalplanen som blev klar 1947. VBB är ett privat konsultföretag som arbetar med stadsplanering av tätortsbebyggelse.

I generalplanen rekommenderades "att det i varje samhällsgrupp bör utbyggas ett medborgarcentrum i samband med hållplats vid järnväg eller förortsbana och butikscentrum". Generalplanen angav som lämpligt läge för kommunens centrum området mellan Ella gård och Roslags-Näsby.

För att kunna genomföra dessa planer var det nödvändigt för kommunen att köpa de berörda markområdena, som då ägdes av Näsby Fastighets AB, NFAB. Förhandlingar inleddes med advokat Nordmark, som ägde marken och samtliga aktier i bolaget.

Kommunens representanter var dock inte bara intresserade av markområdet mellan Ella gård och Roslags-Näsby, där Storcentrum skulle ligga. De var även angelägna om att lägga upp en markreserv för kommande behov.

Förhandlingarna ledde till att kommunen år 1950 köpte samtliga aktier i NFAB. I och med detta blev NFAB ett kommunalt bolag med uppgift att köpa och sälja mark för kommunens räkning. I de inköpta områdena ingick förutom området kring Ella gård och Roslags-Näsby även delar av Åkerby och Tibble gårdar. Detta kom att få mycket stor betydelse några år senare.

Köpesumma för det sex miljoner kvadratmeter stora markområdet som nu övergick i kommunens ägo var sex miljoner kronor. Till köpet upplånades pengar från Kungliga Generalpoststyrelsen. Detta lån var en handpenning. Enligt en överenskommelse med advokat Nordmark fick kommunen en lång avbetalningstid på beloppet som var kvar. Slutbetalningen skedde 1961. För räntor och amorteringar i samband med köpet var kommunen under en följd av år tvungen att ta lån hos ett flertal banker och institutioner.

I köpeavtalet av den 21 mars 1950 förbehöll sig advokat Nordmark rätten att behålla 15 hektar av marken. Dessutom fanns en klausul i avtalet som berättigade Nordmark företräde när kommunen skulle hyra ut någon affärslokal. Eftersom Nordmark är ägare till Metro-koncernen har detta lett till att Metrobutikerna fått en dominerande ställning i Täby.

Kommunala bolag - NFAB

Kommunala bolag blir allt vanligare. Vad är då ett kommunalt bolag?

En kommun får enligt Kommunallagen inte bedriva vinstgivande verksamhet. Men när en kommun sköter viss verksamhet genom aktiebolag, stiftelse eller liknande är verksamheten obunden av kommunallagen. Det innebär att bolaget blir ett företag utanför den kommunala organisationen. Det innebär också att den kommunalrättsliga lagstiftningen blir satt ur spel, då det som sker inom bolaget följer privaträttsliga regler.

Dessutom kan man på ett smidigt sätt konkurrera med privata intressen. Genom att offentlighetsprincipen inte gäller har privata konkurrenter ej tillgång till bolagets handlingar. Möjligheterna till kontroll och insyn för allmänheten är också starkt beskurna. För-troendemen och tjänstemän i bolaget är ej heller underkastade något ämbetsansvar. Bolagets arkiv är stängt såväl för allmänheten som för press och medlemmar i kommunalfullmäktige.

Bolagsformen utnyttjas i allmänhet av kommunerna för att bedriva någon form av affärsmässig verksamhet. Bo-

NOT OM PLANER

I texten framöver nämns olika sorters planer. Vi ger här en kort beskrivning av vad de olika planerna är.

REGIONPLAN görs upp för att planera användningen av marken i ett större område, t ex hela Storstockholmstrakten. Flera kommuner går samman om en regionplan och upprättar ett regionplaneförbund med olika tillhörande organ, bl a förbundsfullmäktige (representanter för de olika kommunerna) som antar regionplanen så småningom.

Regionplanen skall tjäna som underlag vid generalplanearbete i de kommuner som berörs av regionplanen. Täby ingår i Regionplan för Stockholmstrakten.

GENERALPLAN kan upprättas av kommunen och får då verkan av ett kommunalt handlingsprogram när det

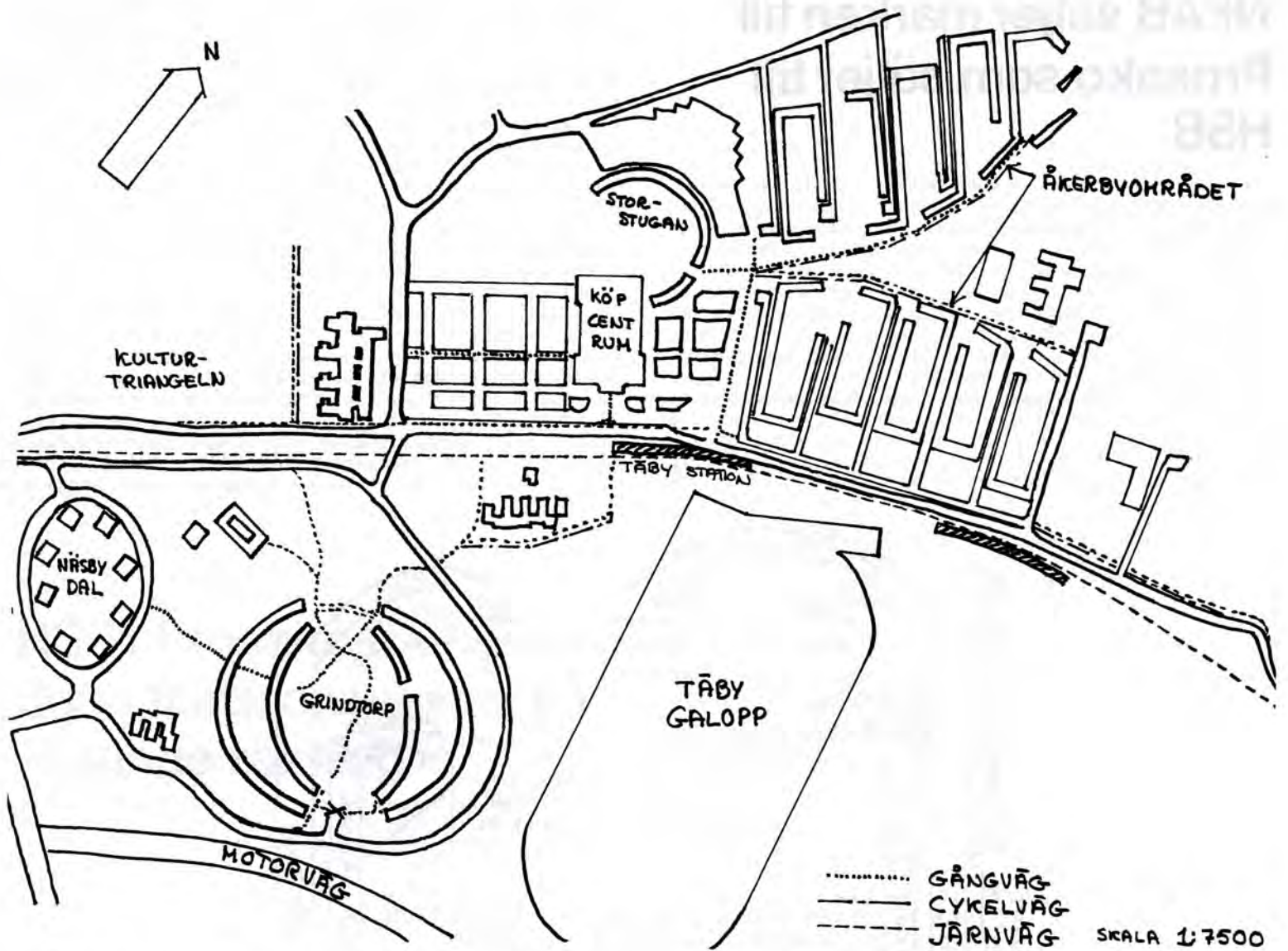
gäller utbyggnad. Generalplanen visar översiktlig användning av mark för skilda ändamål, t ex industrier, olika typer av bebyggelse och fritidsområden. Den anger framför allt var och i vilken ordning områden skall byggas.

Om inte generalplanen inte fastställs särskilt är den inte rättsligt bindande.

STADSPLAN skall upprättas för att reglera detaljerna i bebyggelsen i tätorter och hur marken skall användas för olika ändamål, t ex bostäder, handel, allmän plats. Byggnadslagen och Byggnadsstadgan reglerar stadplanarbetet.

Byggnadsnämnden skall svara för planarbetet och samarbeta med andra organ som är berörda, t ex hälsovårdsnämnden och andra nämnder.

Stadsplanen antas av kommunalfullmäktige och fastställs av länsstyrelsen, i vissa fall regeringen (Kungl Maj:t). En fastställd stadsplan har rättsligt bindande verkan, dvs det är åtalbart att bryta mot den.

lagformen medför stora fördelar på kreditmarknaden då ett bolag har större möjligheter att få fördelaktiga lån.

Det enda tillfälle då kommunalfullmäktige får insyn i bolagets förehavanden är vid den årliga, mycket kortfattade, redovisningen till fullmäktige. Banden mellan förtroendevalda och bolaget är svaga. Dessa förhållanden uppmärksammades i den kritik mot kommunala bolag som ledde fram till den statliga utredningen (Statens Offentliga Utredningar, SOU, 1965:40). Den rekommenderar bl a att kommunalnämnden skall fungera som styrelse.

Så är förhållandet även inom NFAB sedan 1965, där numera kommunalnämnden i sin helhet är styrelsen. Under 1950-talet var emellertid NFABs styrelse inte sammansatt efter denna princip. Vid kommunens övertagande av bolaget 1950 föreslog kommunalfullmäktige kandidater till bolagsstyrelsen, som sedan valdes vid bolagsstämman. År 1952 bildades emellertid Täby förvaltningsnämnd som skulle företråda kommunalfullmäktige vid behandlingen av frågor rörande aktiebolaget.

Nämnden bestod av tolv personer som bl a hade till uppgift att utse NFABs styrelse. Styrelsen kom från 1950-talet fram till 1965 att bestå av fem "handplockade män", valda oavsett partitillhörighet. Denna styrelse har av nuvarande direktören i NFAB, T Knutsson, i efterhand beskrivits som självgod och egenmäktig, vilket knappast ökade den allmänna insynen i och kontrollen av bolagets handlande.

Centrumplanerna

Planerna på det kommunala centrumet vid Roslags-Näsby genomfördes aldrig. Arbetet var dock så långt framskridet att bostäderna i anslutning till detta centrum, de bågformade husen i Grindtorp och de åtta punkthusen i Näsby Dal, byggdes enligt planerna. Denna bebyggelse saknar därför naturlig kontakt med det nu-

varande centrumet i Täby.

Kommunen övergav alltså den ursprungliga centrumplanen. Kommunalfullmäktiges ordförande H Palm och kommunalrådet B Stiegstedt säger idag att några ledande kommunalpolitiker började arbeta för att centrumet i Täby skulle bli ett centrum för hela Storstockholmsområdets nordöstra del. Den drivande kraften inom kommunen var kommunaldirektören Gustav Berg. Han var också styrelseledamot i NFAB.

Uppförandet av ett så stort centrum som det nu var frågan om krävde självfallet ett större markområde än det ursprungligen planerade. De tidigare omtalade områdena vid Tibble och Åkerby kom därför väl till pass när storcentrumets placering skulle bestämmas (se karta).

År 1957 påbörjades den egentliga planeringen av detta centrum i och med att ett första skissförslag lades fram av stadsplanarkitekten i Täby. I den regionalplan för Storstockholmsregionen som kom ut 1958 fanns detta regionala storcentrum i Täby med.

Kommunen ansåg sig inte ha ekonomiska möjligheter att själv ha hand om planering och byggande av ett så stort centrum. Den hande därför under en längre tid haft kontakt med ett konsortium (se tidigare not om konsortium) inom byggbranschen som ville uppföra centrumet.

Förhandlingar om markköp inleddes därför mellan det kommunala markbolaget NFAB och byggnadskonsortiet Prosako. Planeringens första del överläts på Vattenbyggnadsbyrån, VBB, som tidigare utarbetat förslaget till generalplan 1947.

En av VBBs arkitekter, professor Sune Lindström, utformade en skiss över Täby centrum. Denna skiss kom att ligga till grund för det köpeavtal som slöts den 8 juli 1960 mellan kommunen och byggnadskonsortiet.

NFAB säljer marken till Prosako som säljer till HSB

Konsortiet bestod av John Mattson Byggnads AB, AB Skånska Cementgjuteriet och Svenska Indistribyggen AB, SIAB. Vid den här tiden bestod det kommunala bolagets styrelse fortfarande av fem handplockade ledamöter.

Köpeavtalet gällde en totalutbyggnad av ett planerat centrum för hela nordöstra delen av Storstockholm. Konsortiet köpte delar av Tibble och Åkerby gårdar av NFAB. Priset för den marken var ca 6 miljoner kronor. Dessutom köpte det den del av Tibble gård som fortfarande ägdes av advokat Nordmark.

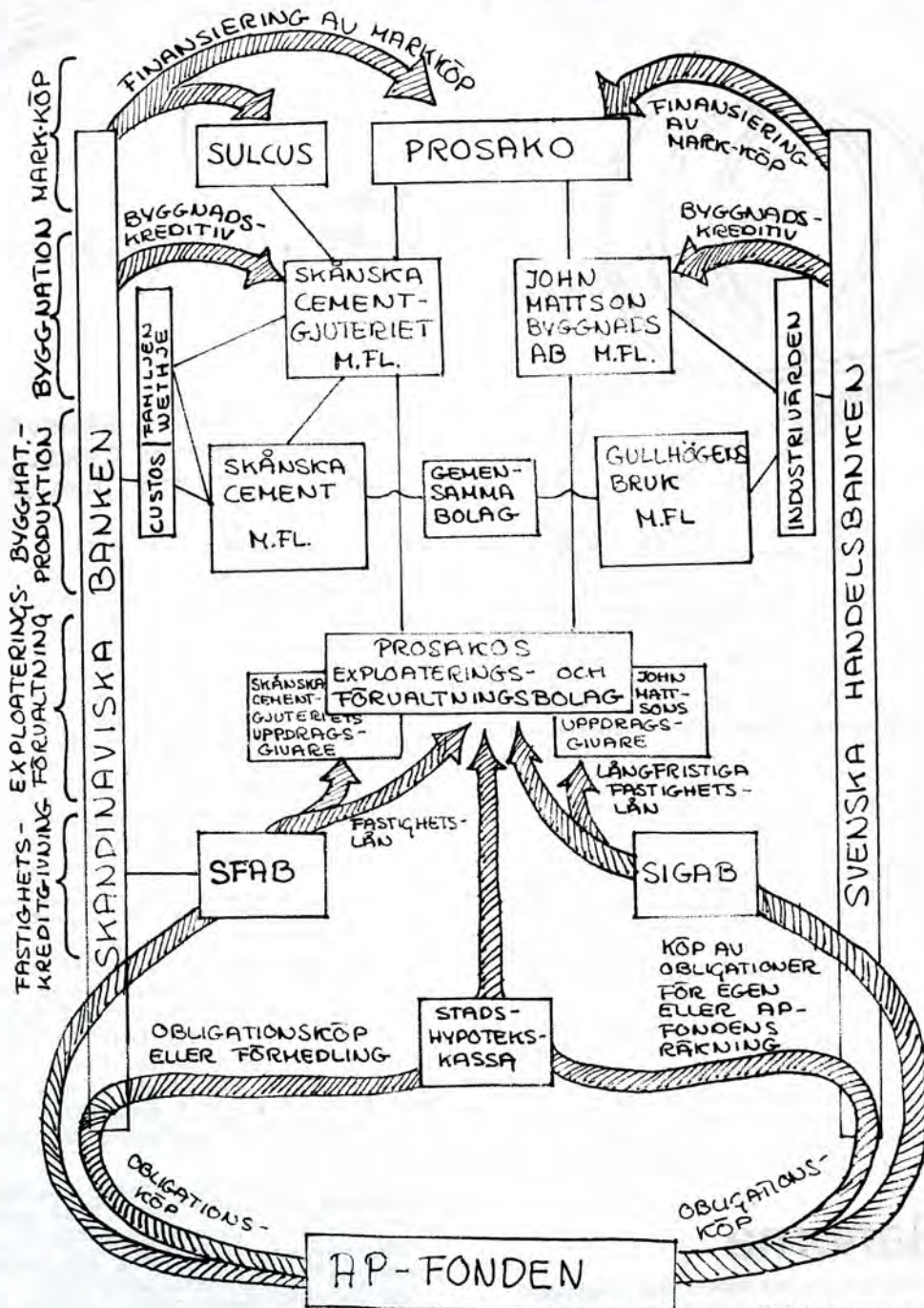
I VBBs stadsplaneskiss fanns ett förslag på hur stora ytor som skulle utnyttjas till bostäder, affärslokaler och industrier. Dessa ytor var exakt angivna i kvadratmeter våningsyta (vy), totalt 452 500 kvadratmeter vy. Den ytan garanterade NFAB i avtalet konsortiet att få

bygga. Om det inte fanns möjlighet att bygga denna avtalade mängd våningsyta, så skulle NFAB ersätta konsortiet med en viss summa per förlorad kvadratmeter.

Även om det fanns opposition inom kommunen mot försäljningen av centrummarken hade denna små möjligheter att påverka affären i någon riktning, eftersom det var det kommunala bolaget och inte kommunen som drev igenom försäljningen.

Då marken väl var såld kom kommunen i ett sämre läge vad beträffar möjligheten att utforma sitt centrum. Det mäktiga konsortiet hade som monopolföretag och ägare till marken i centrum alla möjligheter att låta VBB göra en stadsplan som helt tillgodosåg deras egna vinstintressen. Kommunens rätt inskränkte sig till att anmärka på detaljer i planen.

Vilka var köparna? Jo, det var tre stora byggnadsföretag som gemensamt tog sig an projektet. Huvudföretaget för dessa tre är kansliföretaget Prosako. Enligt Gustav Berg är det en fördel att använda sig av kapitalstarka storbolag. Alla företagen är mer eller mindre knutna till de stora bankerna. Skånska Cement är knutet till Custos, som är ett av Skandinaviska Bankens holdingbolag (se tidigare not om holdingbolag). Industrivärden, knutet till Svenska Handelsbanken, kontroller-

Källa: Tidningen TID SIGNAL

BANKERNA BLIR BYGGHERRAR

rar helt John Mattsons Byggnads AB (JM). SIAB är lösare knutet till Svenska Handelsbanken och Skandinaviska Banken (se teckningen sidan 10).

Mot denna bakgrund är det lätt att förstå att konsortiet utan svårighet kunde få fram 6 miljoner kronor till markköpet. Konsortiet utsåg JM till byggare för bostadsbusen, butiks- och sjukhuslokaler och SIAB för industrierna. Skånska Cement skulle bygga viadukter, broar, m m.

Som vi beskrivit kontrollerades dessa byggföretag av bankerna. Samma banker kontrollerar också en stor del av produktionen av byggnadsmaterial genom sina holdingbolag. T ex Industrivärden äger Gullhögens Bruk, A-Beton, m fl; Custos kontrollerar Skånska Cementgjuteriet, m fl. Genom att bankerna kontrollerar såväl de inblandade byggföretagen som produktionen av byggnadsmaterial kan de tillgodogöra sig vinsterna i de många mellanleden. Detta förfarande medförde i Täby att priserna på det byggda blev väldigt höga eftersom konkurrensen på detta sätt var satt ur spel. Praxis är också att byggföretagen under byggnadstiden får fördelaktiga långfristiga lån från bankernas egna kreditbolag.

När husen är färdigbyggda bildar man egna förvaltningsbolag som står som ägare och förvaltare av fastigheterna. I Täby övertog Fastighetsbolaget Täby Centrum, Kommanditbolag AB Versus & Co förvaltningen av butikshuset. Förvaltningsbolagets ägare och styrelse är de samma som konsortiets, som förvärvade, planerade och uppförde centrumområdet.

HSB i Prosakos händer - John Mattson bygger på löpande räkning

Innan försäljningen av centrumområdet var klar visade HSB ett stort intresse för marken där bostadshusen skulle stå. Kommunen hade dock inte visat något intresse för HSBs planer trots att det kommunala bolaget NFAB tidigare sålt både Näsby Dal och Grindtorpsområdet till HSB. Men konsortiet var däremot angeläget att få HSB som köpare och förvaltare av husen. Då slapp man bekymret att få lägenheterna uthyrda.

Dessutom därför att HSB är ett s k allmännyttigt företag inom byggnadsbranschen och då får 95-procentiga statliga byggnadslån mot 85-procentiga för privatbyggföretagen. Detta innebär att företagen får låna 95 respektive 85 procent av den beräknade kostnaden för bygget av staten. Däremot utgår inte de

statliga lånen för överkostnader, dvs kostnader som överstiger de beräknade kostnaderna.

HSB fick alltså köpa bostadsområdet i centrum till slut men inte av kommunen utan av Prosako. Det spelade ingen större roll, menade HSB-direktören i Täby, att marken köptes med konsortiet som mellanhand.

Men HSB fick inte köpa utan förbehåll från Prosakos sida. Prosako krävde att John Mattson, som ju ingick i detta konsortium, skulle få uppföra husen och dessutom få bygga på löpande räkning, dvs att den beräknade kostnaden får överskridas. Dessa krav innebar att konkurrensen var satt ur spel och att HSB, enligt dess direktör i Täby, Paulsson, måste acceptera de räkningar John Mattson lade fram.

En bidragande orsak till att man gick med på att låta John Mattson bygga var, enligt direktör Paulsson, de goda erfarenheterna man hade av John Mattson vid bygget av Grindtorpsområdet. Men "de goda erfarenhe-

Den centrala målsättningen för konsumentkooperativ bostadsproduktion och bostadsförvaltning är i få ord: TRIVSAMMA OCH FUNKTIONELLA BOSTADSOMRÅDEN TILL LÅGA KOSTNADER.

HSB-direktören Gunnar Leo i tidningen Byggnadsindustrin nr 20/1968

terna" var en överkostnad på 8 miljoner på en av de stora huskropparna och 14 miljoner kronor på en annan. Som nämndes tidigare utgår inte de statliga lånen för den del som är överkostnad, dvs kostnad utöver den från början beräknade. Byggföretagen blir där hänvisade till banklån i stället för de mer förmånliga statliga lånen. Räntan vi banklån är i allmänhet 1,5 - 2 procent högre än vid statliga lån.

Alla kostnader betalas av hyresgästerna. Överkostnaderna och de höga räntorna som blir följden är en förklaring till de höga hyrorna.

Enligt direktör Paulsson, HSB i Täby, var det viktigaste skälet till att HSB inte var oroliga för löpande räkning förfarande att man hade en ekomisk konsult som kontrollerade varje del av byggandet. Han skulle slå larm om det blev för dyrt. Konsulten, L Höglund, var samme man som HSB använde sig av i det dyra Grindtorpsbygget. Enligt den kommunale förtroendemannen

De bågformade husen i Grindtorp (bilden visar två av dem) kostade betydligt mer att bygga än beräknat. Trots detta uppger HSB-direktören i Täby att man har goda erfarenheter av byggherren, John Mattsons Byggnads AB, bl a just från detta bygge.

en B Stiegstedt stod HSBs konsult John Mattsson Byggnads AB nära.

Under dessa förutsättningar kunde man vänta sig högre överkostnader för bygget på Åkerbyområdet. Detta bekräftades också. I det västra området blev överkostnaderna omkring 20 procent av produktionskostnaderna och i det östra omkring 12 procent.

Avtalet mellan kommunen och Prosako

Som nämnts tidigare var stadsplanen inte färdig då marken såldes 1960. Sune Lindström på VBB som hade gjort stadsplaneskissen fortsatte sitt arbete nu med hjälp av Täby stadsplanarkitekt S Månsson.

Sommaren 1962 hade stadsplanearbetet kommit så långt att tiden var mogen för att upprätta stadsplanavtal. I detta skulle man fastställa konsortiets och kommunens skyldigheter gentemot varandra. Vem som skulle stå för väg-, vatten och elanläggningar inom området, anslutande vägar och ledningar till området, broar och viadukter. I stadsplaneförslaget var parker, gator, allmänna vägar, områden för kulturella aktiviteter (den s k kulturtriangeln), parkeringsplatser osv inritade. Dessa områden skulle i vissa fall lämnas tillbaka till kommunen efter färdigställande och kommunen skulle därvid ta på sig underhållningskostnaderna. I avtalet angavs vilka områden det gällde och när de skulle återlämnas. I de fall konsortiet inte skulle bearbeta marken skulle de lämna bidrag för iordningställande till kommunen med en viss summa per kvadratmeter våningsyta.

Från vissa håll i kommunen har det hävdats att avtalet var ofördelaktigt för kommunen. Det var ju av ekonomiska skäl som man lämnat ifrån sig projekteringen av centrumområdet, men redan i det första planavtalet hade kommunen tvingats gå till betydande kostnader. Kommunen hade bl a gått med på att om man ej fick bidrag från Statens Vägverk, betala hälften av den väg som går utmed kulturområdet fram till butiksentrum. Kommunen fick inget bidrag, då Vägverket dels saknade pengar och dels inte ville gå med på att vägen var av allmän karaktär. Detta var bara en av de kostnader som kommunen tog på sig.

Avtalet mellan HSB och Prosako

Då konsortiet nu hade reglerat sina skyldigheter gentemot kommunen var det klart för att ta itu med sitt interna avtal med HSB. I den förhandlingen skulle huvudkostnaderna fördelas mellan parterna. Det bestämdes att HSB skulle stå för 73 procent av kostnaderna för anläggningen i anslutning till bostadsområdet. Anläggningarna inom området fick HSB stå för själv. Siffran 73 procent motsvarar den andel våningsyta som bostadsområdet utgör av den totala våningsytan i centrumområdet.

Detta kom under byggandets gång visa sig katastrofalt. Kommunen kände sig tvingad att ingripa för att bostäderna inte skulle bli för dyra. Ett tilläggsavtal upprättades därför mellan Prosako och kommunen år 1967. Detta var alltså ett tillägg till avtalet som ingicks 1962 (se ovan). I tilläggsavtalet gavs konsortiet avgörande kostnadslättnader medan ytterligare bördor lades på kommunens redan hårt ansträngda ekonomi. Konkret innebar avtalet bl a att kommunen skulle betala den allmänna vägen samt en trafiktunnel som konsortiet tidigare svarat för.

Kommunen krävde att de kostnadslättnader som konsortiet fick till 80 procent skulle tillfalla bostadsproduktionen. Kommunen hade emellertid inte några större möjligheter att se till att kravet tillgodosågs. Konsortiet hade ju ett internt avtal med HSB som kommunen inte kunde påverka, se Kommunalt särtryck, bilaga nr 96 Dnr 261/61 Rnr 313

Den 4 oktober 1963 fastslogs stadsplanen för centrumområdet i Täby. Den omfattade 452 500 kvadratmeter våningsyta fördelade på följande sätt: 330 000 kvadratmeter för bostäder, 100 000 kvadratmeter för kontor, 100 000 kvadratmeter för butiksentrum, 100 000 kvadratmeter för skolor, 100 000 kvadratmeter för kyrkor, 100 000 kvadratmeter för parker, 100 000 kvadratmeter för gator, 100 000 kvadratmeter för allmänna vägar, 100 000 kvadratmeter för kulturtriangeln, 100 000 kvadratmeter för parkeringsplatser osv.

delsändamål (Kommunalt särtryck, bilaga nr 38 Dnr 261/61 Rnr 313).

I södra delen, den s k kulturtriangeln, skulle idrottsplats, simhall, yrkesskola, skola, kyrka och gymnasium finnas. I norra delen ett industriområde och ett bostadsområde med trevåningshus, totalt ca 1 700 lägenheter. I mitten av området tänkte man sig ett butikshus av jätteformat med ett torg inuti. Bakom detta skulle byggas ett höghus som från början var planerat till 25 våningar. Efter många och långa diskussioner avslogs planen av Kommunikationsdepartementet. Huset blev 17 våningar med totalt ca 700 lägenheter.

När man gör upp en stadsplan märker man ut olika områden och ger dem beteckningar som motsvarar den användning dessa ska ha. Bostadsområden, t ex, utmärkes med B och gator och torg med A står för allmänt område.

I stadsplanen för Täby centrum utmärktes den mark där butikshuset och torget skulle byggas med H, d v s område för handel. Skall marken användas för annat ändamål, måste stadsplanen ändras.

Stadsplanen

Hur kom stadsplanen över Täby centrum till? Konsortiet gav S Lindström på Vattenbyggnadsbyrån, VBB, i uppdrag att göra planen färdig. S Lindström höll kontakten med stadsplanarkitekten i Täby, S Månsson. Stadsplanen presenterades för byggnadsnämnden som sände den på remiss bl a till fastighetskontoret, gatukontoret och skolmyndigheter för yttrande.

Efter några detaljändringar lade byggnadsnämnden fram planen för kommunalnämnden, med sina rekommendationer. Fullmäktige antog planen i juni 1962 och sände den vidare till Länsstyrelsen och Kungl Majt för slutgiltig fastställelse. Dessa sände i sin tur ut planen på remiss.

Remissinstanserna var i stort sett eniga. INGEN AV DEM PÅPEKADE DOCK ATT TORGET I CENTRUM LAGTS UT SOM H-OMRÅDE, d v s enbart avsett för handelsändamål. Kritiken kan sammanfattas i följande:

Då stadsplaneförslaget presenterades 1961 hade planarbetet kommit så långt att någon ändring av förslaget praktiskt taget var utesluten.

Man menade att den möjlighet till förhandsgranskning som byggnadsnämnden ordnade var meningslös. Stadsplaneförslaget var läst redan då det lades fram.

Kungl Järnvägsstyrelsen tyckte, att det i det här fallet var desto mer anmärkningsvärt eftersom det gällde ett storcentrum som skulle komma att betjäna en hel trafiksektor med mellan 130 000 - 150 000 invånare.

Stadsplanen visade i förhållande till regionplanen en ökad bostadsbebyggelse, en minskad industriareal, slopande av grönområde och ett alltför stort utnyttjande av marken.

Vilka skäl fanns det för den alltför sammanpressade bostadsbebyggelsen som det här var frågan om?

Butiksentrum krävde ett kundunderlag på mellan 130 000 och 150 000 människor. Det fordrades alltså ett stort befolkningstillskott för att affärerna skulle löna sig. Detta bestyrktes av några instanser som granskade planen. T ex chefen för Statens Planverk, L Holm, som bl a sade:

"Förslagets innebörd för den framtida strukturen inom Roslagstullssektorn förefaller vara otillräckligt klarlagd, och synes mer bygga på affärsmässig gissning än på behovsmässig planering."

Täby storcentrum blev lika tätbebyggt som Stockholms innerstadsområde. För att kunna bygga så mycket bostäder som butiksentrum krävde, tvingades kommunen skära ner det planerade industriområdets markyta med hälften. Därmed kom sysselsättningen inom kommunen att bli ytterligare eftersatt. (I Täby är endast ca 40 procent sysselsatta inom kommunen mot ca 70 procent i övriga förortskommuner).

Vissa av remissinstanserna som granskade planen påpekade följderna av den alltför sammanpressade bebyggelsen och pekade på den stora skillnaden mellan regionplanen och stadsplanen vad det gäller befolkningstillskottet. En av dessa, Regionplanekontoret, kritiserade starkt denna skillnad medan dess överordnade organ Regionplanenämnden struntade i kritiken och sa i sitt yttrande till Täby byggnadsnämnd:

"Har ej funnit något väsentligt att invända" (L Holm)

Hur gick det till?

Det är svårt att exakt säga när bankerna via konsortiet kom med i bilden. Men det förefaller som om det var i ett tidigt skede av planeringen. Kommunaldirektör G Berg, styrelseledamot i NFAB, tillika styrelseledamot i Skandinaviska Banken lokalt för Täby, var den som hårdast drev kravet att ett storcentrum skulle byggas. Han hade varit i kontakt med de regionala myndigheterna för att pressa på ett beslut om att uppföra ett storcentrum i Täby.

Centrumplanen tar form

Kommunalsrådet B Stiegstedt sade att konsortiet var självskrivet som köpare av marken i centrumområdet. Detta tyder på att samarbetet var långt gånget då köpet kom till stånd 1960.

Som ett exempel på just Svenska Handelsbankens och Skandinaviska Bankens intresse av Täby kan nämnas att Svenska Handelsbanken, via John Matsson AB, haft hand om planering och byggande av Grindtorpsområdet i Täby.

Skandinaviska Banken lånar ut pengar för insatsen till de dyra lägenheterna, och i den mån hyresgästerna inte kan skaffa egna borgensmän går kommunen i borgen för lånen. Dessutom sköts kommunens checklönekonton av Skandinaviska Banken.

1947 års centrumplaner fullföljdes inte då undersökningar visade att kundunderlaget var för litet. Detta är viktigt att lägga märke till. Då fordrades ett kundunderlag på 50 000 invånare.

Täby storcentrum är dock beräknat för ett kundunderlag på 150 000, d v s tre gånger så mycket. Det bor bara ca 40 000 invånare i kommunen. 1966 års regionplan för Stockholmstrakten beräknar att kommunen år 1990 skall ha 59 000 invånare.

Det verkar därför omotiverat att kommunen hade intresse av att få ett så stort centrum. Monopolkapitalet, här representerat av konsortiet, hade däremot intresse av ett projekt av den här storleken. Ett stort affärscentrum skulle t ex innebära fler bostadshus i

centrumområdet, d v s fler bostadshus i centrumområdet för byggföretagen att bygga.

De stora affärerna i Täby centrum kom mycket snart att konkurrera ut de mindre affärerna runt omkring, framför allt i Roslags-Näsby, Hågernäs och Näsby Park. En del har tvingats upphöra. Flera av butiksägarna erbjöds plats i centrum men hade inte råd att hyra de dyra lokalerna.

Butikscentrum var för stort. Det krävde därför fler människor som kunder. Planförfattaren S Lindström skrev i tidningen byggnadsindustri nr 20/1968 om det dåliga med ett storcentrum av amerikansk modell med ett enormt butikshus i ett hav av parkeringsplatser, skilt från övrig bebyggelse och endast avsett för bilburna konsumenter. I stället hade han tänkt sig att förverkliga "den gamla europeiska stadens idé" med ett torg i centrum och affären och övrig bebyggelse sammansmälta på ett naturligt sätt.

Vad blev resultatet? Så vitt vi kan förstå liknar centrumområdet just en amerikansk stormarknad med sina typiska parkeringsytor. Skillnaden är bara att man dessutom lyckats pressa in bostadshus för ca 9 000 invånare i den omedelbara närheten.

När man ser hur Täby storcentrum kommit till förstår man att de inte är de enskilda människornas behov som varit bestämmande för planeringen. I stället utnyttjar storföretagen människors behov av bostäder, mat, o s v, för att berika sig. Det är uppenbart att det varit storföretagens och bankernas, d v s monopolkapitalets, vinstintressen som styrt hela planeringen av centrumområdet. Detta har drabbat både enskilda konsumenter och tidigare etablerade småföretagare i kommunen.

Regionplanen

Det är intressant att uppmärksamma att regionplanenämnden tillstyrkte centrumplanen utan några invändningar trots att i stort sett alla övriga remissinstanser hänvisade till den stora skillnaden mellan

region- och stadsplan som ett skäl för omarbetning av hela planen. Detta kan tyckas underligt.

Därför skall vi se på regionplanens målsättning. Regionplanens målsättning uttrycks i 1966 års regionplaneskiss så här:

"Två fundamentala målsättningar för regionplanearbetet har varit:

1. att människor skall få största möjliga valfrihet när det gäller läget för och slaget av arbete, bostäder, service (social och kommersiell), kulturkonsumtion och fritidsverksamhet;
2. att näringslivet (ordet taget i dess vidaste bemärkelse) skall ges bästa betingelser för utvecklande av hög effektivitet."

Hur har man lyckats uppfylla dessa målsättningar i Täby?

Någon valfrihet när det gäller läget för och slaget av arbete finns knappast. Sysselsättningen är anmärkningsvärt liten inom kommunen jämfört med andra liknande kommuner. Dessutom minskade möjligheterna för nya arbetstillfällen i centrumområdet genom att det planerade industriområdet skars ner till hälften till förmån ett mer lönsamt bostadsbyggande.

Dagens bostadsmarknad ger ingen valfrihet. Man tvingas ta det som erbjuds och det som plånboken tillåter. Möjligheterna till kulturell verksamhet och annan fritidssysselsättning för centruminvånarna är än så länge små.

Däremot är den kommersiella servicen rundhant tilltagen. Här ligger ju de stora vinstintressena bakom. För de flesta affärerna i centrum har omsättningen visat sig vara över förväntan.

Näringslivet fick alltså möjligheter att utveckla en hög effektivitet, såsom regionplanen ställer som sitt ena mål. Däremot har det andra målet: att ge människorstörsta möjliga valfrihet när det gäller bostad, arbete, m m, ej uppfyllts.

Vad gjorde kommunen?

Hur handlade kommunen i centrumfrågan? Den lämnade ifrån sig en enorm utbyggnad av Täby utan att samtidigt ha en färdig stadsplan. Stadsplanen kom istället att utformas av byggarna, d v s konsortiet.

Kommunen blev bara rådgivande och kunde därmed endast påverka detaljer. Konsortiets hållhake på kommunen var den våningsyta (vy) som NPAB garanterat i köpeavtalet. Avtalet bådade för en stor överutbyggnad och tvingade kommunen att gå konsortiets ärenden och godkänna stadsplanen.

Kommunen blev alltså tvungen att arbeta aktivt för att avtalet om den garanterade våningsytan skulle kunna hållas. Ett exempel är "kampen om storstugan", 25-våningshuset som kommunen tvingades försvara inför kommunikationsministern som avgjorde fallet. När huset skars ner till 17 våningar var kommunen tvungen att till varje pris ersätta den förlorade våningsytan. Som en följd av detta ändrades stadsplanen 1967 och man beslutade att ett sjukhus och en biblioteksbyggnad skulle uppföras i närheten av centrumbyggnaden. Kommunen hade från början tänkt hyra lokal för bibliotek i butiksentrum, men avstod från detta till förmån för nybygget.

Den industrimark som ingick i köpet skulle enligt stadsplaneavtalet mellan kommunen och konsortiet som slöts 1962 vara fullt utbyggt före 1968 års slut. Detta var ett viktigt krav för Täby med tanke på att det finns så få arbetsmöjligheter inom kommunen. Idag finns bara en industri inom området. Det beror, enligt en kommunal förtroendeman, B Stiegstedt, på att markägaren, d v s konsortiet, kräver att SIAB skall få bygga de industrier som kan bli aktuella.

SIAB har alltså en monopolställning i Täby och kan sätta priserna som de behagar. Därför har också många industrier som varit intresserade av att lägga sin verksamhet i kommunen dragit sig tillbaka redan innan förhandlingar kommit till stånd. Eftersom det var så svårt att få industrier till kommunen tvingades man

Bilden visar en modell av den 17 våningar höga Storstugan. Den var från början tänkt att bli 25 våningar. När våningsantalet skars ner tog man bort de våningar som var tänkta att innehålla lekplatser, daghem, hobbyrum mm. Det var det minst lönsamma, så skulle något bort blev det detta. Och det var ju inte sådant kritiken riktats mot, utan kritiken menade att det var fel att bygga sådana enormt höga och stora bostadshus.

att förlänga avtalet med konsortiet och själva vidta åtgärder för ökad sysselsättning. Detta bekräftas av samstämmiga uppgifter från stadsjuristen i Täby, S Rietz kommunalrådet B Stiegstedt och kommunalrådet U Palmgren

Kommunen kom återigen i en svår situation när de dyra husen väl var inflyttningsklara och det gällde för kommunen att förmedla de statliga byggnadslånen mellan länsbostadsnämnden och HSB. Länsbostadsnämnden betalar ut lånesumman först efter att ha tagit del av de slutgiltiga kostnadsberäkningarna på det färdiga byggprojektet. Det är vanligt att kommuner förmedlar dessa lån. Täby kommun tvingades påstå att produktionskostnaderna var rimliga för att lånen skulle ges. Annars skulle HSB tvingas låna på den privata marknaden med högre hyror som följd.

Låneansökan gick slutligen igenom som ett resultat av kommunens hjälp. I och med att stat och kommun vidtar åtgärder för att sänka människors boendekostnader stöder de indirekt byggnadsbolagens dyra byggande. Och dessa kan fortsätta bygga dyrt i den trygga förvisningen om att få de pengar de begär. För att undvika orimligt höga hyror som hyresgästerna kan tänkas reagera emot används löntagarnas skattepengar till bl a de statliga lånen som säkrar byggföretagens vinster.

Torget - enskild eller allmän plats?

Den bakgrund som vi beskrivit är nödvändig för att man skall förstå varför kommunen handlade som den gjorde i torgfrågan. På ett tidigt stadium i planeringen stod det klart att centrumbyggnaden skulle innehålla ett torg. Vissa inom kommunen säger nu efteråt att "torg" bara var ett arbetsnamn och att det egentligen var fråga om en hall. Det framgick dock av tidigare beskrivningar av torget att det var just ett torg även om detta låg under tak.

I och med att stadsplanen fastslogs lades grunden till problemen angående torgets ställning - enskild eller allmän plats? I stadsplanen är nämligen marken där torget och centrumbyggnaden ligger utmärkt som H-område, d v s ett område som är avsett för handelsändamål. De som äger marken har alltså rätt att bestämma över vilka aktiviteter som får förekomma där. Om torget däremot lagts ut som "allmänt område", vilket är brukligt när det gäller torg, hade kommunen kunnat lösa in marken och överfört den i allmän ägo.

Som det nu blev har kommunen ingen som helst bestämmanderätt över torget utan den rätten tillhör konsortiets förvaltningsbolag, Fastighetsbolaget AB Täby

Torget lades i stadsplanen ut som handelsområde och det innebar att markägarna fick bestämma vilka aktiviteter som skulle få förekomma där. Och detta fick de göra trots att torget förutom privatägda affärer och varuhus också rymmer en rad statliga och kommunala inrättningar. På bilden ovan ser vi det statliga Systembolaget och längs till vänster skimtar försäkringskassan. På bilden nedan ser vi en postanstalt som finns på torget. Vi ser också två av Fastighetsbolagets vakter. Vissa personer som var kända som medlemmar i FNL-gruppen släpptes ibland inte in på torget och hindrades därmed från att besöka dessa allmänna inrättningar. En person, som var medlem i Konsum, hindrades på detta sätt besöka Domusvaruhuset, som han ju som Konsummedlem är delägare i. Att detta förhållande är orimligt står väl klart för var och en.

John Mattson gör tillägg i avtal - säkrar torget som enskild plats

AVSKRIFT AV AVSKRIFT

John Mattson
Byggnadsaktiebolag
Karlavägen 71
Stockholm Ö

Näsby Fastighetsaktiebolag
Kamrer Tyko Knutsson
Kommunalhuset
Roslags Näsby

Vår referens
Ing Blomgren/GA

Stockholm Ö
19 september 1960

Täby Storcentrum

Med hänvisning till skrivelse av den 30 augusti 1960 angående justering av protokoll får vi härmed meddela att protokollet vidarebefordrats till övriga parter på köpesidan i justerat skick. Härvid har dock förutsatts att det i anslutning till det önskade tillägget "i likhet med övrig mark för allmänna ändamål" är underförstått, att marken för allmänna ändamål endast avser Täby köpings eget behov.

Kopia av denna anteckning har vidarebefordrats tillsammans med protokollet.

Högaktningsfullt
JOHN MATTSONS BYGGNADS AB
Boris Blomgren

Vidimeras: I Södergren Lauréns
Rätt avskrivet intyga: /G ANDERSSON/

/M FRANZEN/

Centrum. Det visade sig att Fastighetsbolagets bedömning av hur torget skall användas skedde på politiska grunder. Bolaget har förbjudit vissa politiska grupper att använda torget, medan andra grupper fått tillträde.

Att stadsplanen antogs och att innerområdet övergick i enskild ägo JO-anmäldes senare. Anmälaren, en privatperson i Täby, anförde klagomål mot kommunalfullmäktige i Täby och länsstyrelsen i Stockholms län, som antagit stadsplanen.

Enligt JOs mening hade det varit möjligt att vid planeringen av torget ange detta som allmän plats i stadsplanen. Detta var dock en politisk lämplighetsbedömning som måste verkställas av planmyndigheten och utfallet av denna bedömning kan knappast leda till ingripande från JO."

Konsortiet var väl medvetet om hur det skulle handla gentemot kommunen för att själv få behålla bestämmelserna över torget. Detta framgår av en protokollsjustering som John Mattsons Byggnads AB gjorde i anslutning till avtalet om markköp mellan Prosako och det kommunala bolaget NFAB 1960 (se rutan ovan). Protokollsjusteringen innebar ett tillägg: i likhet med övriga mark för allmänna ändamål "är underförstått att marken för allmänna ändamål endast avser Täby köpings eget behov" (vår understrykning).

Med "mark för Täby köpings eget behov" menas sådan mark som enligt Byggnadslagen skall tillhöra kommunen, d v s gator, parker, skolgårdar, torg och liknande områden som av hävd är allmänna platser. John Mattsons Byggnads AB menade i protokollsjusteringen att torget inte kunde räknas som område för köpings eget behov eftersom det skulle ligga under tak.

Inomhustorg av detta slag fanns inte då byggnadslagstiftningen kom till. Därför kunde torget inte räknas som självklar allmän plats inom ramen för lagstiftningen.

NFAB som fick protokollsjusteringen protesterade inte mot dess innebörd och gjorde heller ingenting åt den. Detta innebar att kommunen fick svårt att

förhandla sig till "tveksamma" allmänna platser såsom torget, då man ville lösa in dessa och få tillbaka dem som man gjorde med andra allmänna områden, t ex parker.

En del av dessa allmänna områden, som enligt Byggnadslagen skall tillhöra kommunen, för dock endast med sig dyra underhållskostnader. Därför ligger det faktiskt i konsortiets intresse att bli av med t ex de stora parkeringsplatserna i direkt anslutning till köpcentrum så snart dessa blivit färdigställda.

Vad gjorde byggnadsnämnden åt stadsplanen?

Kunde inte Byggnadsnämnden då den granskade planen sett till att torget blev utlagt som allmän plats? Jo, det kunde den självklart ha gjort. Men varför gjorde den inte det? Det kan ha berott på att man inom kommunen känt sig maktlös mot det mäktiga konsortiet, som hade centrumplanen i sin hand.

Kommunen var mån om att få sitt centrum färdigt och ville inte förarga konsortiet med sådana "detaljer" som frågan om torget skulle vara enskild eller allmän plats. Om Byggnadsnämnden hade lagt ut torget som allmän plats hade konsortiet backat ur och centrumbyggnaden aldrig kommit till, sade en kommunal tjänsteman, fasthetsnotarie S Jangetun.

Det var svårt för kommunen att avstå från tanken på centrumbyggnad med "allt under ett tak och med ett 40-tal affärer kring det luftiga innerområdet", som det beskrivs i tidningen Byggnadsindustri nr 20/1968. Och torget märktes ut som område för handelsändamål med allt vad det skulle komma att föra med sig.

Följden av kommunens handlande är att allmänhetens demokratiska fri- och rättigheter har satts på undantag till förmån för kapitalägarnas intressen. Den naturliga samlingsplats som torget är bör självklart stå till allas förfogande.

KÄLLOR

Uppgifterna i stycket BAKGRUND TILL INNETORGETS TILLKOMST bygger på studier av en rad skrifter och intervjuer med olika personer som varit insatta i frågorna.

Vi har använt uppgifter ur följande skrifter:

1. Generalplan 1966 för Täby
2. Tidningen Byggnadsindustrin nummer 20/1968
3. Kommunala bolag, Statens Offentliga Utredningar 1965:40
4. Riksbyggen och BPA i debattens fokus, utgiven av Riksbyggen
5. Kommunalt särtryck, bil nr 58 Dnr 261/61 Rnr 313
6. Kommunalt särtryck, bil nr 96 Dnr 261/61 Rnr 313
7. Kommunalt särtryck, bil nr 38 Dnr 261/61 Rnr 313
8. Chefen för Stens Planverk L Holm: Utlåtande om Täby stadsplan
9. Regionplan 1966 för Stockholmstrakten
10. PM angående enkätundersökning av Täby centrums inverkan på övrig affärsverksamhet inom kommunen, Dnr K 68/69

Vi har använt uppgifter från intervjuer med följande personer:

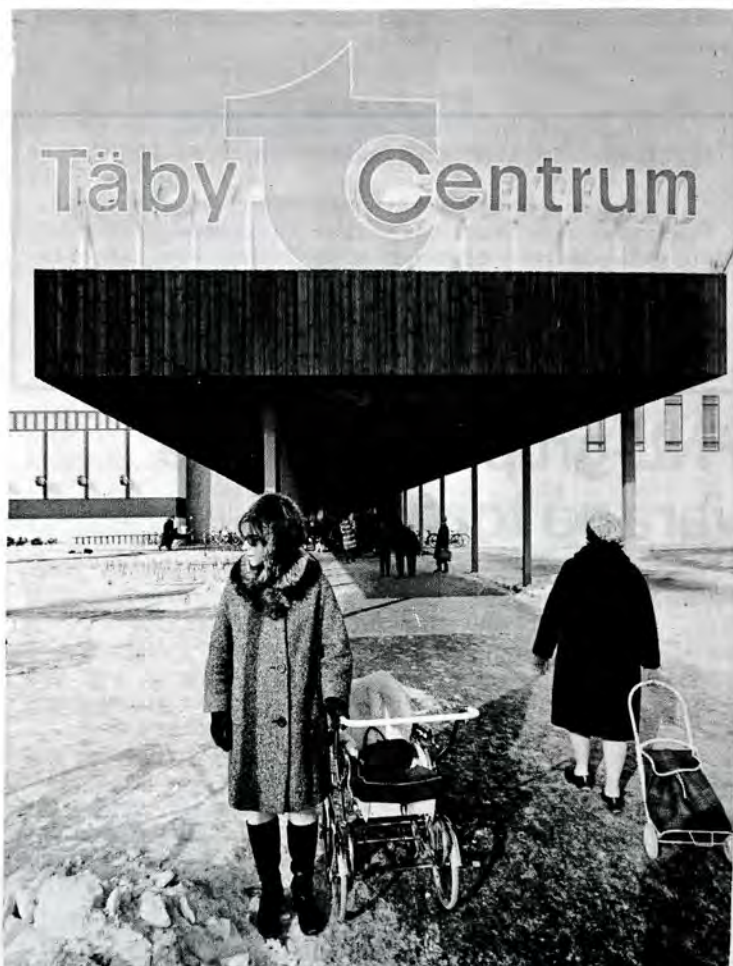
1. Brandchef H Palm, ordförande i kommunalfullmäktige och HSB i Täby
2. S Rietz, stadsjurist i Täby
3. T Knutsson, direktör i NFAB
4. B Stiegstedt, kommunalråd
5. U Palmgren, kommunalråd
6. Ingenjör G Lerne, Fastighetskontoret i Täby
7. Direktör Paulsson, HSB i Täby

SAGT OM TÄBY:

Smakfullt arrangerad miljö

Innetorget, som mäter 27×81 meter, kan man knappast säga lämnar konsumenterna åt "en arg tomhet" utan fastmer till en livfull, smakfullt arrangerad miljö med behagligt tempererat året-runt-klimat, med en behaglig avstressande vattenfontän, med behagligt prunkande blomsterarrangemang och ur barnens synpunkt behagligt inbjudande lekvrå. Det ska böjas i tid, det som konsumenterna ska bli!

Sign Haro i Svensk Handel

"... ur barnens synpunkt behagligt inbjudande lekvrå. Det skall böjas i tid, det som konsumenterna skall bli!"

Kampen för yttrandefrihet på innetorget i Täby Centrum

Inför invigningen av Täby Centrum i slutet av september 1968 presenterade centrumets företagarförening torget i sin tidning Norra Allehanda. Kunderna hälsades "Välkomna i tusental, ja, i tiotusental". Samtidigt försökte man ge intryck av icke-komersiellt tänkande:

"Med 'torget', som butikshuset kallas, får också organisationer och andra inom köpingen chansen att ha en förtäfflig yta till sitt förfogande för arrangemang i olika sammanhang...".

"Om torget kan också sägas att man inte lämnat någon möda spard för att göra det så trivsamt som möjligt".

Varken från kommunens eller markägarens sida hade allmänheten informerats om att torget var privat mark och att ägaren hade rätt att förbjuda vissa aktiviteter där. Även i en presentation av torget i tidningen Byggnadsindustrin nr 20/1968 beskrevs torget som en "allmän samlingsplats" eller som markägarens representant ingenjör Byström säger i tidningen: "en kommunal värmestuga". Herr Byström anser vidare "att torget betraktas som en naturlig samlingsplats med hemmamiljö."

Genom att anordna en tävling om bästa namnförslag fäste man Täbybefolkningens intresse på torgets namn. Detta bidrog till allmänhetens uppfattning att torget var ett vanligt torg som var kommuninvånarnas gemensamma angelägenhet och självklara samlingsplats, en uppfattning som snart kom på skam.

CITAT UR TIDNINGEN BYGGNADSINDUSTRIN NR 20/68:

"Hallen kan också användas till utställningar, konserter och fester. Den har härigenom fått en funktion utöver den rent merkantila, den har blivit en allmän samlingsplats med ett året runt behagligt klimat, alltså en lokaltyp som vi ju nästan helt saknar i vår stadsbebyggelse." (Butikshusets arkitekt, professor Gunnar Lindman).

FNL-gruppen får inte vara på torget

Den politiska organisation som syns mest på gator och torg sedan mitten av 1960-talet är otvivelaktigt FNL-grupperna. I Täby arbetar FNL-gruppen för att samla så många människor som möjligt i förbandedet av USAs angreppskrig i Vietnam, bakom kravet att USA-trupperna omedelbart och utan villkor skall lämna Vietnam, Laos och Kambodja och i solidaritet med folken i Vietnam, Laos och Kambodja. Man försöker komma i kontakt med så många människor som möjligt, och arbetar främst inom kommunens centrala delar. Där säljer gruppen tidningen Vietnam/Bulletinen, samlar in pengar till Sydvietsnams Nationella Befrielsefront, FNL, och sprider sin information genom att diskutera med folk.

Efter invigningen av Täby centrum såg FNL-gruppen torget som en naturlig plats att fortsätta sitt arbete på. Den sökte därför i vanlig ordning tillstånd för bössinsamling hos polisen. (För bössinsamling,

demonstration m m på allmän plats skall tillstånd sökas hos polisen). Ansökan tillbakavisades med motiveringen att det inte var polismyndighetens sak att avgöra frågan eftersom torget, enligt polisen, inte var att betrakta som allmän plats.

Insamlingstillstånd ges enligt Allmänna Ordningsstadgan (AO st) och polisens uppfattning att torget inte var allmän plats hänför sig till en tolkning av § 1, stycke 1, som ser ut så här:

"Med allmän plats förstås i denna stadga gata, torg, park och annan plats, som enligt fastställd stadsplan eller byggnadsplan utgör allmän plats och som upplåtits för avsett ändamål ävensom annat område som är upplåtet till eller eljest utnyttjas för allmän samfärdsel".

Eftersom torget i stadsplanen inte var utlagt som allmän plats gällde tolkningsfrågan om torget utnyttjades för allmän samfärdsel eller ej. Då polisen ansåg att torget inte utnyttjades för allmän samfärdsel och att det således var enskilt område i Ordningsstadgans mening hänvisades gruppen att söka tillstånd hos markägaren.

FNL-gruppen ansökte därför i oktober hos Fastighetsbolaget Täby centrum AB om tillstånd till bland annat bössinsamling varje lördag under ett år framåt (en tillståndspanod som inte är ovanlig). Ansökan avslogs med motiveringen att torget var upptaget för andra ändamål under det närmaste året.

Den motiveringen var bara ett svepskäl, då torget vid flera tillfällen inte var reserverat för någonting. Dessutom är torget så stort att flera olika aktiviteter ryms samtidigt.

Fastighetsbolaget kan alltså utestänga oönskade grupper från kommunens mest naturliga samlingsplats. Förutom FNL-gruppen har Fastighetsbolaget även försökt utestänga organisationerna Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund i Täby (SSU-Utblick), Väns-terns Ungdomsförbund i Täby (VUF) och Amnesty International. Däremot har t ex organisationerna Röda Korset och Lions Club aldrig några svårigheter att få tillstånd att agera på torget.

Fastighetsbolaget nekade alltså organisationer som det ogillade tillträde till torget.

Kyrkbyborna demonstrerar

Den 17 november 1968 inträffade något som senare visade sig vara av stor betydelse. En grupp invånare från Täby Kyrkby demonstrerade på Täby Centrums innetorg. Kyrkbyborna var sedan länge missnöjda med framför allt den stora föreningen av dricksvattnet som var en följd av bristfällig avloppsrening.

De hade valt Täby centrums innetorg som den lämpligaste platsen att visa detta missnöje på. Förutom de dåliga sanitära förhållandena är Kyrkbyn eftersatt när det gäller bland annat kommunikationer och barn-daghem. Kyrkbyborna hade tidigare varit i kontakt med olika kommunala myndigheter utan att få gensvar för sina krav. De såg en demonstration som ett bra sätt att skapa debatt om kommunalpolitikernas sätt att fördela kommunens tillgångar. De ville informera övriga Täbybor om förhållandena i Kyrkbyn. I demonstrationen deltog ett femtiotal personer i alla år.

Invånarna i Täby Kyrkby demonstrerade för drägliga levnadsförhållanden. De höll sin demonstration på innerorget utan att låta Fastighetsbolaget censurera texterna på plakaten.

Kyrkbyborna hade begärt tillstånd för demonstrationen av Fastighetsbolaget. Fastighetsbolaget ställde dock som villkor att det i förväg skulle få godkänna det som stod på plakaten. Men Kyrkbyborna ville genomföra sin demonstration med ocensurerade plakater. Parollerna var:

VI I GAMLA TÄBY VILL INTE DRICKA AVLOPPSVATTEN
TÄBYS BAKSIDA - TÄBYS GHETTO
VATTEN OCH AVLOPP I TÄBY KYRKBY FÖRE SKRYTMONUMENT,
GLASKYRKA OCH GOLFBANA

Under hela demonstrationen försökte Fastighetsbolagets privata vakter mota ut de demonstrerande Kyrkbyborna och efter en halvtimme blev de alla utkörda från innerorget.

Åsiktsförtrycket hade nu blivit handgripligt och kampen för yttrandefrihet på torget började. Så Kyrkbybornas demonstration fick dubbel effekt. Förutom att uppmärksamheten riktades på förhållandena i Täby Kyrkby ledde demonstrationen till att Täbyborna upptäckte att Täby centrumsinnetorg inte är ett vanligt torg. Här är det Fastighetsbolaget som bestämmer och de demokratiska rättigheterna är satta på undantag. Många reagerade mot att invånare i Täby blivit utkörda från den plats som de betraktade som sitt eget torg.

DNs miljödebatt blir debatt om yttrandefrihet

I november 1968 anordnade Dagens Nyheter en miljödebatt på innerorget.

När Kyrkbyborna blivit utkörda från torget och både FNL-gruppen och Amnesty International blivit hindrade att sprida information och samla in pengar där, ansåg FNL-gruppen att det var nödvändigt att

Flugblad den 30/11 1968

OM YTTRANDEFRIHETEN PÅ TÄBY CENTRUMS INNERORG

Vi kan dokumentera att AB Täby Centrum (ägare: AB Skånska Cementgjuteriet, Mattsons Byggnads AB samt SIAB) försöker hindra yttrandefriheten i Täby centrum.

Tyvärr är det så att en liten grupp personer som råkar vara ägare till Täby centrum har en formell juridisk "rätt" att hindra yttrandefriheten på innerorget. Man har (miss)brukat denna "rätt" och bl a nekat Täby FNL-grupp att stå med banderoll och ha bössinsamling med motiveringen att innerorget är reserverat för andra (kommersiella) ändamål. Vidare har man försökt hindra invånare i gamla Täby att demonstrera mot och kräva en lösning av de skandalösa sanitära förhållandena i Kyrkbyn. Enligt uppgift skulle dock AB Täby Centrum i näder tillåta politisk propaganda en kort tid varje valår (vart 3e år numera).

Det är stor skandal att politiska grupper skall vara utestängda från Täby centrumsinnetorg, vilket ju borde vara den naturliga centrala mötesplatsen för invånare i Täby köping.

VI TÄNKER INTE FINNA OSS I ATT AB TÄBY CENTRUM BRUKAR SIN EKONOMISKA MAKT ATT FÖRTRYCKA YTTRANDEFRIHETEN!

VI KRÄVER ATT AB TÄBY CENTRUM ÖPPNAR TORGET FÖR POLITISKA OCH ANDRA OPINIOMBILDANDE GRUPPER!
VI KRÄVER VIDARE ATT DET BLIR LAG PÅ ATT OMRÅDE SOM FUNGERAR SOM ALLMÄN PLATS MEN ÄR PRIVATÄGT SKALL VARA LIKA ÖPPET FÖR YTTRANDEFRIHET SOM ALLMÄN PLATS SOM ÄGS AV STAT ELLER KOMMUN, VILKET ÄR EN FÖRUTSÄTTNING FÖR ATT VI SKALL KUNNA UTÖVA VÅRA SJÄLVKLARA DEMOKRATISKA RÄTTIGHETER.

Täby FNL-grupp
SSU-Utblick
VUR-Täby

verka för fri opinionsrätt på torget. FNL-gruppen såg detta som mycket viktigt för att kunna fortsätta sitt arbete för stöd åt Vietnams folk.

FNL-gruppen, SSU-Utblick och VUF i Täby enades att handla gemensamt och de såg Dagens Nyheters miljödebatt som ett utmärkt tillfälle att sprida information om de odemokratiska förhållandena på det privatägda torget. Eftersom en hel del folk väntades dit och tidningarna skulle vara med vid debatten räknade grupperna med att Fastighetsbolaget inte skulle våga köra bort dem.

Aktionen genomfördes som planerat. Aktivisterna delade ut flygblad där de informerade om att vissa grupper inte hade yttrandefrihet på torget. De krävde att torget skulle öppnas för politiska och opinionbildande grupper (se föregående sida).

I debatten tog flera personer upp det som påpekats i flygbladet. Det som skulle blivit en miljö-

Här tar en av deltagarna i miljödebatten, Bertil Andersson från Roslags Näsby, upp det som stod i flygbladet (se föregående sida).

debatt blev istället en debatt om yttrandefrihet. Flera politiker menade att det redan fanns yttrandefrihet på torget, eftersom denna debatt kommit till stånd. Socialdemokratiska fullmäktigegruppens ordförande i Täby, G Vingedahl, vädjade till affärsmännen att de måste "visa förståelse för ungdomens krav på opinionsbildande verksamhet".

Mer kraft än så lade politikerna inte bakom allmänhetens krav att få yttra sig fritt på torget. Kommunalpolitikernas maktlöshet inför Fastighetsbolaget framstod tydligt under miljödebatten. Och en medlem i FNL-gruppen varnade också för att lita på Fastighetsbolaget. Det kommunala bolaget NFAB hade ju sålt kommunens inflytande över torget och överlåtit bestämmanderätten till Fastighetsbolaget.

Under veckan som följde efter miljödebatten bör-

jade grupperna studera hur torget kommit till. De undersökte hur det kom sig att ägaren till torget ensam kunde bestämma över vad som skulle få förekomma där. De undersökte hur det gick till när NFAB sålde bestämmanderätten över torget och därmed fråntog Täbyborna deras yttrandefrihet där.

När grupperna på så sätt undersökt förhållandena redogjorde de i ett flygblad för vad de kommit fram till. De talade om hur AB Täby Centrum brukade sin ekonomiska makt till att undertrycka misshagliga åsikter. (Se nedan).

FNL-gruppen sökte nu nytt tillstånd hos Fastighetsbolaget för bussinsamling på innerområdet. I sin ansökan påpekade gruppen att FNL-aktivisterna under miljödebatten fått stå på torget med banderoll m m i sex timmar och att gruppen betraktade detta som ett medgivande till att den i fortsättningen hade tillstånd för sådana aktiviteter.

Även denna gång avslogs ansökan och nu utan någon som helst motivering. Däremot meddelades att en kopia av avslaget skickats till polismyndigheten i Täby....

Fastighetsbolaget sätter in privata vakter och polis

Fastighetsbolaget hade under tiden utökat sin privata vaktstyrka som var utrustad med batonger, hundar och skjutvapen. Ågarna av torget var sålunda väl förberedda för FNL-gruppens aktioner kommande lördagar.

Detta var alltså svaret på kommunalrådets vädjan till affärsägarna och Fastighetsbolaget att de skulle öppna torget för politiska aktiviteter.

Grupperna förberedde sig att åter i handling visa att de stod fast vid sina krav på yttrandefrihet. De ville diskutera frågan med folk på torget och höra deras inställning till saken. Till förberedelserna hörde att de genom flygblad informerade om varför de handlade som de gjorde. För att nå så många människor som möjligt valde de lördagen för sin aktion, det är ju den dag då det är mest folk på torget.

Polisen hade denna lördag förberett sig och höll en polisstyrka på sexton man i beredskap. Polismästare Ohlsson motiverade detta med att Fastighetsbolaget befarat att FNL-gruppen, trots att den fått avslag på sin ansökan om insamlingstillstånd, skulle genomföra en demonstration.

Chefen för vakterna, Sixten Anckarström, hade fått

Flygblad den 7/12 1968

Vilka bestämmer i Täby kommun?

Är det myndigheterna? Är det folket i Täby?

Eller är det rent av kommersiella intressen?

Den mycket viktiga del av kommunen som Täby centrum utgör ger en del av svaret: I centrum bestämmer inte myndigheterna och inte folket i Täby utan den lilla grupp personer som är ägare till ett bolag som heter AB Täby Centrum.

De kommunala myndigheterna har efter kortsiktig ekonomisk bedömning avhållit sig varje möjlighet till inflytande över torgets användning och därmed också fråntagit medborgarna rätten att använda kommunens naturliga samlingspunkt på det sätt som är brukligt ifråga om allmänna platser. Från ägarhåll talar man vackert om "vårt centrum" (dvs allas), "naturlig samlingsplats för Täbyborna", men då det gäller yttrandefriheten hävdar man att innerområdet är att betrakta som "en privatpersons vardagsrum", "parallell till NKs ljusgård" (enligt DN 5/12 -68) etc, vilket tyvärr är alldeles riktigt ur juridisk synpunkt. Detta medför vittgående konsekvenser. Vilken medborgare som helst kan med vilka motiveringar som helst köras ut därifrån, och om han vägrar avlägsna sig kan han dömas maximalt till två års fängelse för hemfridsbrott enligt Brottsbalken 4:6. Detta förfarande är möjligt på grund av en föråldrad lag. Lagen har ej förutsett privata stadscentra under tak, där ägarna kan

bestämma efter eget gottfinnande. Yttrandefriheten är således ofullständigt skyddad i lag. Centrumet tillhör inte heller polisens arbetsområde. AB Täby Centrum har därför kunnat hyra en privat "polis-kår", vilket innebär en farlig utveckling.

Tendensen att överföra allmänna platser i privat ägo hotar att öka och ger skrämmande perspektiv för framtiden.

De odemokratiska och auktoritära förhållandena inom Täby centrum har redan resulterat i beslut som ensidigt varit till fördel för kommersiella intressen. AB Täby Centrum har självklart struntat i allt som inte ger det egna företaget ökad vinst, vilket i och för sig är ett följdriktigt handlande av aktieägare, men det är ett handlande som ofta går emot intressen hos alla dem som inte är aktieägare i AB Täby Centrum.

VI KRÄVER ATT INVÅNARNA I TÄBY SJÄLVA SKALL KUNNA BESTÄMMA HUR INNEROMRÅDET SKALL DISPONERAS OCH ANSER SOM KOMMUNALRÅDET STIEGSTEDT ATT "DET ÄR SJÄLVKLART ATT TORGET SKALL VARA ÖPPET FÖR POLITISKA AKTIVITETER".

VI KRÄVER VIDARE ATT LAGEN KOMPLETTERAS. YTT-RANDEFRIHETEN PÅ ALLMÄNNA PLATSER I PRIVAT ÄGO MÅSTE SKYDDAS AV LAGEN.

Täby FNL-grupp
SSU-Utblick
VUF-Täby

följande muntliga direktiv av ingenjör Byström, Fastighetsbolagets representant:

"I princip är torget tillgängligt för alla, men då det gäller viss aktivitet, har undantag gjorts. Sålunda har besked lämnats om att det är förbjudet att på inomhustorget utdela propagandamaterial med be-teckningen FNL och SSU-Utblick, och allt som är förknippat därmed, såsom insamling av pengar, bärande av banderoller etc. I övrigt innebär bevakningsuppdraget givetvis att tillse den allmänna ordningen på platsen" (ur förundersökningsprotokoll Dnr FD 1403-69)

14 december 1968

Den 14 december 1968 delade grupperna ut flygblad på innerorget. I flygbladet krävde undertecknarna att invånarna i Täby själva skulle bestämma hur innerorget ska användas.

De privata vakterna försökte genast köra ut flyg-bladsutdelarna och ta ifrån dem deras flygblad. Men de fortsatte dela ut flygbladen trots vakternas ingripanden och ett par hundra personer samlades runt innerorget. Därifrån läste man upp en resolution

RESOLUTION 14 DECEMBER 1968

Täby centrums innerorg är kommunens centrala samlingsplats. Förutom de privata företag som finns här, har vi Domus (Kooperativa Förbundet). Här finns också posten, sjukkassan, apoteket, systembolaget, en biograf och man planerar framtida ungdomslokaler.

På detta torg har vi för närvarande inte möjlighet att utöva våra mest elementära demokratiska rättigheter: ATT FRITT YTRA OSS.

DET ÄR SKANDALÖST ATT NÅGOT SÅDANT SKALL FÅ FÖREKOMMA I ETT LAND SOM ANSES DEMOKRATISKT. Våra valda representanter i kommunen är de som i första hand måste ställa till ansvar för detta förhållande.

KOMMUNEN HAR SÅLT VÅRA DEMOKRATISKA RÄTTIGHETER TILL AB TÄBY CENTRUM, MEN DE ÄR INTE TILL SALU. Vi tänker inte finna oss i att företrädare för storfinansen (som ju inte är valda av oss och därför inte företräder våra intressen) skall använda sin ekonomiska makt till att sätta grundtanken i vår demokrati ur spel.

Vi kräver att:

DE MEDBORGARE SOM LEVER UNDER USLA FÖRHÅLLANDEN I TÄBY, DET MÅ GÅLLA BRIST PÅ BARNDAGHEM ELLER AV KOMMUNEN EFTERSATTA SANITÄRA ANORDNINGAR, SOM DE I TÄBY KYRKBY, SKALL HA RÄTT ATT GENOM OPINIONSBILDANDE VERKSAMHET PÅ TÄBY CENTRUMS INNERORG FÖRSÖKA FÖRBÄTTRA SIN SITUATION.

SSUs, VUFs och FNL-GRUPPERNAS ARBETE FÖR FÖRTRYCKTA FOLK I ASIEN, AFRIKA OCH LATINAMERIKA OCH ÄVEN HÄR HEMMA I SVERIGE SKALL FÅ FÖREKOMMA PÅ TÄBY CENTRUMS INNERORG.

AMNESTY INTERNATIONALS ARBETE FÖR POLITISKA FÅNGAR SKALL FÅ SKE HÄR PÅ TÄBY CENTRUMS INNERORG.

VI KRÄVER ATT ALLA MEDBORGERLIGA SAMMANSLUTNINGAR OAVSETT POLITISKT INNEHÅLL SKALL HA RÄTT ATT UTÖVA SINA DEMOKRATISKA RÄTTIGHETER HÄR PÅ TÄBY CENTRUMS INNERORG.

VI KRÄVER ATT KOMMUNEN OMEDELBART RÄTTAR TILL DESSA MISSFÖRHÅLLANDEN OCH ÖVERFÖR TORGET I ALLMÄN ÄGO!

som i stort innehöll kravet att alla medborgare skall få utöva sina demokratiska rättigheter på torget.

Resolutionen antogs enhälligt av de församlade.

Samtidigt restes banderoller med texter som: VÅR DEMOKRATI ÄR INTE TILL SALU och ATT TALA ÄR SILVER, ATT KÖPA ÄR GULD. Eftersom inga vakter försökte hindra att resolutionen lästes upp och alla människor på torget antagit den beslöt man börja samla in pengar till FNL.

Vakterna hade under tiden begärt polisförstärkning. Polisstyrkan som hållits i beredskap beordrades till torget. Poliserna började genast försöka köra ut dem som deltog i bössinsamlingen och demonstrationen. Vid en av banderollerna stod många människor som disku-

terade livligt. Den polisman som förde befälet, kommisarie B Persson, uppmanade dem som höll i banderollen att ta ner den. De som stod omkring krävde en förklaring. Persson sade då att torget var enskild plats och att demonstranterna kunde bli ansvariga för olaga intrång om de inte lämnade torget. Stämningen var mycket irriterad och flera människor kom fram och frågade poliserna om vad som stod på.

Under dispyten vid banderollen hade en person, S G, blivit gripen. Han hade deltagit i diskussionerna och sagt att man borde tillkalla någon representant för Fastighetsbolaget.

Vid detta tillfälle grep polisen ett par personer. På bilden ser vi gripandet av S G och hans hustru.

Strax därefter grep två polismän honom. Då S G frågade varför han greps sade kommissarie Persson att det var för att han hållit i banderollen.

Den gripne sade att det hade han inte alls gjort och ett tjugotal människor förklarade att de hade sett att han inte höll i banderollen. Man började diskutera saken, men snart grep polismännen på nytt tag i S G och förde bort honom mot utgången. S G sade gång på gång att han ville säkra vittnesmål, men poliserna som gripit honom struntade i detta.

Det är viktigt att tala om att flera poliser vägrade vara med om att köra bort folk från torget. De stod vid sidan utan att göra något. När de blev tillfrågade talade de om att de tyckte det var fel att man skulle köra ut folk från innerorget.

När S G förts till polisstationen fick han veta att han var misstänkt för olaga intrång. Ytterligare två personer hade blivit gripna, misstänkta för samma brott. Även de hade förts till polisstationen.

Polisen vägrar anteckna vittnen

Ett fyrtiotal människor hade sett vad som hände och kunde vittna till S Gs förmån. De beslöt sig för att gå till polisstationen och anmäla sig som vittnen. Poliserna på stationen gjorde dock ingenting för att anteckna namnuppgifter på dem, när de kom dit.

Ett av vittnena började då själv göra upp listor, som alla antecknade sig på. När listorna skulle överlämnas ville poliserna inte ta emot dem. De påstod att listorna inte kunde användas eftersom de saknade uppgifter om folkbokföringsnummer. De flesta hade vid det här laget lämnat polisstationen och man kunde därför inte få dessa uppgifter. Resultatet blev att polisen inte antecknade namnet på en enda person som kommit dit.

Polismästare Ohlsson har dock en annan uppfattning än dem som ville vittna om varför vittneslistorna inte fick överlämnas. I en intervju förklarade han: "Det visade sig att de inte hade mycket att komma med, hade inget att säga".

Vad hände egentligen på polisstationen?

Senare JO-anmälades att polisen vägrat anteckna vittnen. Anmälaren menar att polisen hindrat den gripne från att skaffa vittnen som kunde tala till hans fördel och han ber JO granska polisens handlande.

Polisen försvarar sig med att det både på torget och på polisstationen var sådan oordning att de ansåg det omöjligt att skriva upp vittnesmål. Men alla som gick till polisstationen för att vittna till S Gs förmån väntade utanför och ordningen där var mycket bra. Och anmälaren säger i sitt svar att även om det varit en sådan oordning på polisstationen, som polisen säger, borde det varit polisens skyldighet att se till att det blev sådan ordning att man kunde skriva upp vittnesmål.

Anmälaren tar också upp att vittnen i inlagor till JO enstämmigt förklarat att polisen var helt ointresserad av att ta emot några vittnesmål.

Det är sant att den oordning som polisen talar om fanns en kort stund på polisstationen. Men den berodde på att några människor då gått in på polisstationen av en helt annan anledning.

De ville anmäla föraren till en polisbil som under tiden återvänt från torget. För att parkera hade han med hög fart kört rakt igenom den kö av vittnen som väntade på trottoaren utanför stationen. Dessa fick kasta sig undan för att inte bli påkörda. Polisbilen fortsatte sedan köra på trottoaren mot människorna.

En ung fru med barnvagn och ett spädbarn i famnen måste springa undan. Den unga frun fick på polisstationen tala med det högsta polisbefälet som i hennes närvaro tillrättavisade polisbilens förare. Händelsen med den vårdslöse föraren stannade vid detta, eftersom den unga frun inte ansåg att det tjänade något syfte att anmäla honom.

I sitt svar på anmälan säger JO att han finner polisens handlande "förvånande och beklagligt" och att missförstånd kan ha medverkat till att vittnen aldrig antecknades. JO lämnar därmed ärendet utan åtgärd.

Det var inte så att alla polismän bar sig lymmelaktigt åt. En del poliser var vänliga och korrekta som här på bilden.

Det är viktigt att tala om att de omkring 40 poliskonstaplar som var med i händelserna på torget inte kan dras över en kam. En del ville helt tydligt inte ingripa, uppträdde korrekt och hövligt och stödde i stort demonstranternas krav. Andra polismän däremot stödde helt och fullt polischefen. Enstaka konstaplar betedde sig minst sagt lymmelaktigt.

Fastighetsbolagets privata vakter hade i sin utrustning bland annat hundar (se bilden ovan). Under kampen på torget blev flera personer bitna av hundarna.

Under demonstrationerna på torget restes därför bland kraven på yttrandefrihet den varning som ses på bilden nedan: "Håll käften om du inte vill bli hundmat!"

Efter julhandeln sätts hundarna in

Flera insändare i tidningarna kommenterade händelserna lördagen den 14 december 1968. I Hovrort den 1 december menade man att:

"Torgets ägare har hindrat yttrandefriheten" och att ägarna är en "diktaturmakt" i detta fall. En insändare i DN-Nordost 19 december betonade riskerna för godtyckliga ingripanden då en "privat polisstyrka" sätts in för att bevaka besökarna på torget och för att upprätthålla "en odemokratisk ägargrupps odemokratiska ordningsstadgar".

Efter den 14 december var det uppenbart vilka följder ett privat ägande av torg kan få. Fastighetsbolaget hade tillkallat polis och tre personer på torget arresterades. Detta visar klart vilka metoder de privata ägarna använder för att avhysa oönskade politiska aktiviteter på torget.

Men Fastighetsbolagets handlande blev nu försiktigare. Före jul gjordes inga ingripanden mot Vietnaminsamlingen på lördagarna. Det är tydligt att sådana ingripanden kunde skada affärsintressena när julhandeln var som störst.

Efter julen visade Fastighetsbolaget dock åter sin hårda hållning mot dem som samlade in pengar till Vietnam och sålde Vietnambulletinen. Under någr

Lördagar i februari gick deras privata vakter till angrepp med hundar för att köra ut FNL-arna från torget. Flera människor blev under denna tid bitna av vakthundarna.

En av dessa lördagar gick vakterna handgripligt tillväga mot några FNL-are. Flera Täbybor rusade till undsättning och hjälpte till att försvara banderollen. Då satte vakterna in sina hundar mot folksamlingen. De församlade såg och hörde hur en civil representant för Fastighetsbolaget gav order till vakterna om att hetsa hundarna mot folk som stod vid banderollen. Han sade till vakterna, att nu skulle demonstranterna ut för gott och han manade på hundarna flera gånger.

Flera Täbybor blev mycket upprörda när de såg vilka brutala metoder Fastighetsbolaget använde mot folk på torget. De skrek åt vakterna att ta bort hundarna, som vid det här laget var helt vilda och en flicka blev biten i handen.

Folk som var där menar att det var rena turen att inte fler blev bitna. Hundföraren blev anmäld för att hunden bet. Enligt uppgift från Svenska Kennelklubben får hundföraren endast i en klar nödsituation hetsa en hund mot människor. Det skall alltså vara om allmänheten eller hundföraren svävar i livsfara, och det var ju inte på något sätt fallet här. Och även i sådana fall kan hundföraren bli åtalad.

Chefsåklagare Thorén påpekar i en intervju att ordningsvakterna inte har rätt att använda hundar. Polischefen hade dock inte gett tillräckliga instruktioner om detta. Och därför åtalades inte vakten för tjänstefel. Anmälan ledde alltså inte till något straff. Däremot ledde händelsen till att vakterna inte längre fick ha hund i tjänsten.

Efter det som hänt blev diskussionen på torget mycket livlig. Några äldre personer som sett hur vakterna fått order att hetsa hundarna på folk tillkal-

Flera gånger försökte Fastighetsbolagets vakter med våld ta ifrån FNL-gruppen deras banderoll. Vid dessa tillfällen hjälpte Täbybor utanför FNL-gruppen till att försvara banderollen (bilden ovan).

Vid ett tillfälle gick FNL-gruppens banderoll sönder. Då fick FNLarna genast tio kronor av en medelålders dam som sade att de skulle köpa en ny banderoll för pengarna.

En Täbybo håller upp FNL-gruppens banderoll efter en segerrik dragkamp med de privata vakterna (se bilden nedan).

lade polis. Men de polismän som kom till torget ingrep inte och utredde inte heller vakternas övergrepp.

Många Täbybor menade att FNL-gruppen borde polisanmäla vakterna. Men detta skulle troligen leda till att de verkligen ansvariga för händelsen, Fastighetsbolagets ägare, skulle gå fria medan de enskilda vaktmännen kunde bli åtalade. Resultatet av den privata anmälan mot hundföraren visar att detta antagande är riktigt.

En rad insändare i tidningarna visade att allmänheten reagerade starkt på vad som hänt. I Norrort den 6 mars 1969 betecknades vakternas ingripanden som "en ren skandal" och "ett dubbelt obehagligt uppträde". Man skrev att man inte längre kunde "acceptera privata polisstyrkor och godtyckliga frihetsbegränsningar".

Andra insändare menade att "representanter för Fastighetsbolaget beordrat lagbrott mot kommunens invånare".

Det fanns dock de som hade en annan syn på saken. Företagarföreningens ordförande, bokhandlare Eriksson, framförde det befängda påståendet att händelserna på torget var inspirerade av folk som varit på Kuba och att de leddes av dem som fått gerillautbildning där! Och detta skulle vara en motivering till vakternas hårdhänta metoder. Ingenting är tydligen för grovt när man skall försvara en sjuk sak.

Här ser vi Företagareföreningens ordförande, bokhandlare Eriksson, i samspråk med chefen för de privata vakterna på torget.

40 poliser på kommunens samlingsplats

Allt större delar av Täbys befolkning hade nu sluttit upp bakom kravet att demokratiska fri- och rättigheter skulle gälla på torget. På initiativ av FNL-gruppen undertecknade nu nio politiska organisationer ett flygblad som mynnade ut i kravet på fri rätt till opinionbildning (se rutan på nästa sida).

När de sett vilket stort stöd de fått i kampen beslöt FNL-gruppen, SSU-Utblick och VUF-Täby att ha en demonstration för yttrandefrihet på torget lördagen den 22 februari 1969. Denna manifestation kom att bli höjdpunkten för kampen på torget.

Fastighetsbolaget begärde, enligt polismästare Ohlsson, att bolagets vakter skulle få förstärkning

40 poliser på inetorget för att hindra olika gruppers demonstration för fri yttranderätt på torget.

från polisen. Redan på morgonen fanns ett fyrtiotal poliser på plats. Trots detta beslöt sig grupperna att genomföra demonstrationen som planerat.

Först delades flygbladen ut. Sedan restes en banderoll med kravet på yttrandefrihet. Då uppmanades demonstranterna i den centrala högtalaranläggningen att lugnt och stilla lämna torget. När uppmaningen inte följdes bildade polismännen kedja och började dra med sig folk mot utgången. Alla som råkade stå i vägen knuffades undan eller släpades med. Bland dem som blev utsläpade fanns många som inte haft något med demonstrationen att göra. De blev naturligtvis mycket upprörda.

Polisen blev tvungen att upplösa kedjan men spärade ingångarna till torget för demonstranterna. Efter en stund gjorde poliserna en ny runda på inetorget och arresterade flera demonstranter som ännu var kvar. Polisen fick hjälp av de privata vakterna som pekade ut misstänkta individer.

Vakterna hade tidigare vid flera tillfällen fotograferat dem som sålde tidningar och samlade in pengar på torget. Tillsammans med polisen har de upprättat ett kartotek över folk som deltagit i olika aktioner.

Polisens metoder vid ingripandet mot demonstranterna var den gångar mer brutala än innan. Flera personer skadades. En sextonårig pojke fick näsbenet avslaget av polisen (se bilder sid. 25-26). Folk på torget protesterade högt när han arresterades och bars u

"Bråk blir det först när vakterna försöker mota bort dem"

Polismästare Ohlsson kommenterade polisens ingripande vid en intervju:

"Är det brott då ingriper polisen och då gör vi det ordentligt, som synes..."

"Vi gjorde två rensningar och den här gången hade jag det själv", tillade polismästaren. Den här dagen greps sammanlagt fem personer, misstänkta för olaga intrång.

Efter polisens ingripande på torget den 22 februari blev folk ännu mer irriterade av de hänsynslösa metoder de privata ägarna använde sig av. När privata vakter med sina hundar inte kunde tysta kraven på yttrandefrihet kallade Fastighetsbolaget på polisen, som kom att fungera som markägarnas egen vaktkår. Polisledningen ansåg tydligen att detta var en angelägen uppgift och skickade inte mindre än fyrtio poliser till bolagets tjänst.

Det går tydligen utmärkt för företrädare för monopolkapitalet att få ett fyrtiotal poliser till sitt förfogande i fyra-fem timmar. Men när några vanliga Täbybor som blivit anfallna av hundar på Fastighets-

FASTIGHETSBOLAGET TÄBY CENTRUM DRAR ÅT TUMSKRUVARNA PÅ TÄBYBORNA!

Fastighetsbolaget Täby Centrum tillgriper allt brutalare medel för att tysta kravet på yttrandefrihet på innertorget.

Den 15/2 gav en representant för Fastighetsbolaget vakterna order att bussa hundar på ett 30-tal personer som under drygt en timme haft bössinsamling på torget. Trots hundarna ingrep ett 10-tal äldre åskådare för att hindra vakterna från att lägga beslag på FNL-banderollen. Åskådare lämnade också penningbidrag för att ersätta den sönderslitna banderollen. Två äldre Täbybor bevitnade ordergivningen från Fastighetsbolagets representant och tillkallade polis. (Endast om klar nödsituation föreligger, dvs om allmänheten eller hundföraren svävar i livsfara, får denne hetsa hund mot människor. Men även i sådana fall kan hundföraren bli åtalad. Detta gäller även på privat område.)

Ett torg är ofta en plats där det bedrivs handel. MEN TORGET HAR DESSUTOM ALLTID VARIT EN PLATS DÄR MEDBORGARNA SJÄLVA BEDRIVER POLITIK, POLITIK I DESS MEST DEMOKRATISKA BEMÄRKLSE. Tidningarna förösker inbilla läsarna att "demonstranter" är något nytt, att det bara är ungdomar som demonstrerar osv. Det är fullständigt fel:

ALLA REFORMER SOM INNEBURIT EN UTVECKLING I RIKTNING MOT DEMOKRATI HAR I VÅRT LAND BESLUTATS FÖRST SEDAN "DEMONSTRANTER" PÅ GATOR OCH TORG UTÖVAT STARKA PÅTRYCKNINGAR.

En av de viktigaste reformerna i vårt land är rösträttreformen 1918-21. DENNA REFORM KUNDE GENOMDRIVAS ENDAST TACK VARE "DEMONSTRATIONER" SOM ANVÄNDES SOM ETT MEDEL I DET POLITISKA ARBETET.

Sedan 1921 har vi allmän rösträtt här i landet. Vi röstar på en politiker av ett enda skäl: han skall strida för våra (de enskilda medborgarnas) intressen. MEN Fastighetsbolaget Täby Centrum ägs

av några få personer. Till förmån för dessa personers vinstintresse har de kommunala myndigheterna dragit in outhärliga busslinjer. Och Fastighetsbolaget har fått utestänga oss från planerandet av kommunens centrum. Representanter för Fastighetsbolaget har beordrat lagbrott mot kommunens medborgare...

Det har också blivit känt att Fastighetsbolaget kallat kommunens toppolitiker till "hemliga" konferenser om vårt krav på yttrandefrihet på torget. FRÅGOR OM VÅRA ELEMENTÄRA RÄTTIGHETER SKALL INTE STÖTAS OCH BLÖTAS I STORBOLAGENS KONFERENSNUM!

VI TÄBYBOR HAR ALDRIG RÖSTAT PÅ FASTIGHETSBO-LAGET I NÅGOT KOMMUNALVAL MEN I PRAKTIKEN FATTAR FASTIGHETSBO-LAGET ALLTSÅ BESLUT ÅT OSS. HUR ÄR DET MÖJLIGT?

SVAR: Många av dagens politiker är knutna till de stora bolagen som styrelseledamöter eller aktieägare. De känner större lojalitet gentemot de mäktiga affärsintressena än gentemot den enskilde medborgaren som de inte känner och inte har minsta kontakt med.

DET ÄR DÄRFÖR VIKTIGT ATT VI STRIDER FÖR VÅR RÄTT ATT FRAMFÖRA VÅRA KRAV PÅ TORGET.

VI ÄR GLADA ATT SÅ MÅNGA TÄBYBOR SLUTIT UPP I KAMPEN FÖR YTTRANDEFRIHET PÅ INNERTORGET.

VI HAR ÄVEN HAFT MÅNGA VÄRDEFULLA DISKUSSIONER MED PERSONER AV ANNAN UPPFATTNING I DENNA FRÅGA. VI HOPPAS ATT DESSA DISKUSSIONER SKALL FORTSÄTTA. VI TRÄFFAS PÅ TORGET VARJE LÖRDAG MELLAN KL 11 OCH 14. HJÄRTLIGT VÄLKOMNA!

(Vi har under december 1968 fram till februari 1969 på innertorget samlat in 983:47 kr som skickas till Vietnams folk.)

PRI OPINIONS RÄTT PÅ TORGET!

De Förenade FNL-grupperna; Kommunistiska Förbundet M-L, Stockholmsavd; Liberal Ungdom i Täby; Stockholms Centerungdom; Stockholms Clartésektion; SSU-Täby; SSU-Utblick; Vänsterns Ungdomsförbund, VUF; Vänsterpartiet Kommunisterna.

1 Flygbladen delades ut ...

2...och banderoller med krav på yttrandefrihet restes.

3 Vill ni ha yttrandefrihet? Demokratisera storcentrum!

4 Polisen uppmanade demonstranterna att ge sig iväg...

5 ...och därefter ingrep de mycket brutalt.

6 Denne sextonårige pojke fick näsbenet knäckt.

7 Han arresterades och bars ut. Folk på torget protesterade högljutt.

bolagets order ber om polisens hjälp kommer det två konstaplar som inte ens utreder saken!

Fastighetsbolagets ägare måste känna sig hotade av den aktivitet som bedrivs på torget eftersom de inte skyr några medel för att få bort aktivisterna därifrån. Metoderna blir också brutalare när hotet mot kapitalägarna växer, det visas klart av vad som händer på Täby centrums innerborg.

Flera vittnen till ingripandet den lördagen skrev insändare. De skrev att de som står på torget varje lördag med sina samlingsbössor inte gör något väsen av sig. "Bråk blir det först när vakterna försöker mota bort dem."

Insändarna påpekade också hur orimligt det är att ägarna skall bestämma över torget och att detta leder till "godtyckliga tillståndsgivningar"

Bokhandlare Eriksson, Företagarföreningens ordförande, menade att handel är "social verksamhet" och att politiska demonstrationer "av militant slag" stör ordningen.

"Vi vill inte att konsumenterna skall bli antastade av några bettlare", sade han i tidningen Norra Allehanda.

Herr Eriksson är tydligen dåligt underrättad om hur FNL-gruppen och andra liknande grupper arbetar. Han känner tydligen inte heller till att det vuxit fram en stor opinion för grupperna och deras kamp för yttrandefrihet, eller också försöker han låtsas att han inte känner till detta.

Några Täbybor säger i Aftonbladet i februari 1969 att "det är slöseri med skattemedel att sätta in så många poliser närhelst privata företag så önskar."

Samma tidning säger om händelsen på torget:

"Polisen kan inte ge tillstånd till demonstrationer i Täby innercentrum därför att det är privat område, men när köpmännen ringer efter hjälp kommer

en hel pluton konstaplar och motar bort 'misshagliga' personer."

Aftonbladet ställer vidare frågan: "Är det brottsligt att vara på ett torg om man inte tänker köpa någonting?"

Allmänheten reagerar - Fastighetsbolaget annonserar

Allteftersom Fastighetsbolagets metoder mot demonstrationerna blev hårdare ökade allmänhetens stöd för kravet på yttrandefrihet på torget. Det rättmätiga kravet på yttrandefrihet slogs ner med våld. Frågan om hur torget skall användas angår alla i köpingen. Därför var kampen för yttrandefrihet inte en uppgörelse mellan Fastighetsbolaget och några enskilda demonstranter, utan i själva verket pågick en kamp mellan omistliga värden för folkets flertal och företrädare för monopolkapitalet.

Fastighetsbolagets handlande blev således ett slag mot alla kommunens invånare. Dessa tog i insändare i lokalpressen avstånd från Fastighetsbolaget. I tidningen Fri Köpenskap 6/3 -69 kunde man läsa att frågan om köpbojkott diskuterades bland Täbyborna som ett effektivt alternativ till att demonstrera för kravet på yttrandefrihet på torget.

Fastighetsbolagets ägare kunde nu inte längre gå emot den starka folkopinionen, särskilt inte som det från allmänhetens sida talades om metoder som hotade affärerna. Och sedan dess har Fastighetsbolaget inte ingripit mot FNL-gruppen som varje lördag haft bussinsamling och tidningsförsäljning på torget!

Vakternas antal har minskats och polisen har inte

tillkallats för att köra ut någon. Och enligt samstämmiga uppgifter från polisen och FNL-gruppen har ordningen på torget varit föredömlig!

För att ytterligare dämpa Täbybornas kampvilja startade Fastighetsbolaget en stor annonskampanj med temat: "Yttrandefrihet, javisst!" I flera Stockholmstidningar (på bilden en annons införd i Dagens Nyheter 29/3-69) försökte man rättfärdiga och förklara bolagets politik och menade att man självklart ville "värna om yttrandefriheten i hallen". Och den "yttrandefrihet" Fastighetsbolaget skulle bjuda på var att en klotterpelare sattes upp på torget!

Men när klotterpelaren stod i vägen för en mer löhände servering togs den bort.

I annonsen stod också att det var meningen att torget skulle vara "en trivsam träffpunkt för alla kategorier människor".

De grova lögnen som fördes fram i annonskampanjen bemöttes omedelbart av FNL-gruppen i ett flygblad som delades ut i 15 000 hushåll i Täby (se nästa sida).

Kostnaden för en annonskampanj av det här slaget rör sig omkring femsiffriga belopp. Fastighetsbolaget har alltså lagt ner stora pengar i sina bemödanden att köpa Täbybornas förtroende och återvinna den "goodwill" som är nödvändig för deras affärer.

Kamp ger seger!

Fastighetsbolaget tvingades till reträtt. Bolaget insåg att det i sina ingripanden mot demonstranterna gått så långt att handeln var hotad. Den kamp för yttrandefrihet som förts på torget ledde till att torget numera i verkligheten fungerar som en allmän plats.

De olika politiska grupperna som ledde kampen kan nu genomföra den opinionsbildande verksamhet som tidigare lett till polisringripanden. Juridiskt har dock ingen förändring av läget skett. Fortfarande har Fastighetsbolaget formellt bestämmelserna över torget. Men genom att föra kamp har Täbyborna fått den rätt till torget som de enligt gällande lagar inte har.

Många kommunalpolitiker har genom motioner och andra skrivelser försökt få en ändring av torget som "storfinansens vardagsrum". Speciellt Rolf Svanberg (s) har gjort en stor insats för att på den parlamentariska vägen ändra på de orimliga förhållandena. Han

Yttrandefrihet – javisst!

Mycket har talats och skrivits om köphallen i Täby Centrum. Det är — enligt de mest högröstade kritikerna — platsen, där man inte får yttra sig fritt och där man inte får demonstrera. Så illa är det nu inte! Men man måste komma ihåg att Täby Centrum är just ett centrum. Och där måste ett visst mått av lugn och ordning få råda. Det är till allas bästa!

Så här vill vi ha Täby Centrum

Kunder och besökande vill kunna röra sig fritt i hallen. Det måste de få! De skall i lugn och ro få titta på konstutställningar, modevisningar och njuta av underhållning och andra arrangemang eller enbart handla i butikerna. Men arrangemangen kan inte alltid släppas loss. Det får inte vara så, att en person rycker till sig mikrofonen från en sångartist för att meddela sitt budskap. Detta har faktiskt hänt! Två samfund kan inte gärna ha gudstjänst samtidigt. Lika litet bör två skilda opinionsbildande verksamheter stöta samman.

Vill ni också "låna" hallen? Gör så här!

Organisationer och privatpersoner, som vill nyttja Täby Centrums hall för sin verksamhet, är alltid välkomna. Men för att det inte skall behöva bli olyckliga kollisioner vill vi gärna att man begär tillstånd tre veckor i förväg. Detta bör helst göras skriftligen. För vi bara veta önskemålen har vi chansen att på bästa sätt och i fullt samförstånd klara ut de speciella regler, som måste gälla för varje typ av verksamhet. Sådana regler måste ju finnas, eftersom hallen trots allt inte är hur stor som helst. Skriv till Fastighetsbolaget Täby Centrum, c/o Prosako, Stureplan 15, 4 tr., 111 45 STOCKHOLM. Välkommen!

Träffpunkt för alla!

Självklart vill vi värna om yttrandefriheten i hallen. Ett led i vår önskan att alla skall få komma till tals är också den klotterpelare, som vi i dagarna satt upp mitt i hallen. Där får alla som vill tycka vad de vill. Vår målsättning är att hallen skall vara en trivsam träffpunkt för alla kategorier människor. Så många intresseinriktningar som möjligt skall tillgodoseas. Men man kan inte nå målet på en gång. Och det vet vi!

Bara ett nej!

Vi har redan givit ett 30-tal organisationer och enskilda tillstånd att nyttja hallen för olika ändamål. Det är helt i linje med vår målsättning. Endast en organisation har fått direkt avslag. Varför? Helt enkelt därför att vi anser det mindre lyckat att ge en enda organisation lov att varje lördag och helgdagsafton under ett helt år nyttja hallen för just dess syften. Hallen skall användas av så många som möjligt för alla tänkbara ändamål.

Våra närmaste planer

Vi vet att Täby Centrum har alla förutsättningar att vara den trivsamma och självklara träffpunkten för alla. Närmast erbjuder vi en betjänad garderob och barnpassning. Flera soffor och sittplatser blir det inom kort — också på övre planet. Belysningen skall bli ännu bättre och fler blomsterarrangemang skall utföras. Konditörsverering och restaurant kommer. Vi skall så långt möjligt efter vår förmåga försöka uppfylla det självklara kravet på trevnad, snygghet och ordning i Täby Centrum.

FASTIGHETSBOLAGET TÄBY CENTRUM

har för övrigt varit den ende inom kommunalfullmäktige som helhjärtat ställt sig bakom kampen för yttrandefrihet på torget.

Det parlamentariska arbetet har dock inte gett något resultat. Medan vissa politiker försökt få torget juridiskt fastställt som allmän plats har FNL-gruppen m fl vänt sig till Täbyborna, skapat en opinion och på så sätt fått torget att i praktiken fungera som vilken annan plats som helst.

Genom att kampen riktades mot dem som har makten framstod motsättningen mellan Fastighetsbolagets och Täbybornas intressen tydligt. Grupperna informerade allmänheten om vilka ägandeförhållanden som lett till undertryckande av yttrandefriheten.

För att tona ner de motsättningar som på detta sätt blottats tvingades Fastighetsbolaget till slut

"YTTRANDEFRIHET-JAVISST"

Fastighetsbolaget Täby Centrums annonskampanj i dagspressen angående innerområdet är ett exempel på hur ett ekonomiskt mäktigt fåtal kan KÖPA sig utrymme för att sprida vrångbilder som tjänar deras intressen. Att annonskampanjen är ett försök att bättra på den numera skamfilade goodwill (=anseende) som är så livsviktig för lönsamheten är inte svårt att förstå. Inte heller är det svårt att förstå att officiella representanter för Fastighetsbolaget NUMERA i offentliga sammanhang är mycket försiktiga i sina uttalanden, man kan ju inte i längden gå emot den allmänna opinion som ju samtidigt utgör konsumenterna.

För oss som bor i Täby och som från början har kunnat följa kampen för yttrandefrihet på torget är det inte svårt att genomskåda den förskönande bild av verkligheten som Fastighetsbolaget försöker ge. Men hur skall vi kunna tala om det för människorna som bor i övriga Sverige? Vi kan ju inte köpa "yttrandefrihet" i dagspressen. (Fastighetsbolagets annonskampanj har kostat ca 40 000 kr).

DET ÄR TYDLIGEN SÅ ATT YTTRANDEFRIHET FORTFARANDE HETER PENGAR I SVERIGE.

Låt oss nu granska några punkter i Fastighetsbolagets annons. Där står bl a om torget: "Och där måste ett visst mått av ordning råda". JAVISST! OCH DET HAR JU BLIVIT SÅ OCKSÅ, SEDAN DEN PRIVATA VAKTSTYRKAN OCH POLISEN INTE LÄNGRE INGRIPER MOT OPINIONSBILDANDE GRUPPER.

I annonsen talas om ett mikrofontillgrepp i insinuerande vändningar så att läsaren skulle kunna sätta tillgreppet i samband med någon av de opinionsbildande gruppernas verksamhet på torget. Ett skickligt grepp ut reklampsykologisk synpunkt men därför inte mindre osmakligt. Att - som Fastighetsbolaget skriver - "en" organisation skulle

ha fått avslag är lögn. Kommunens fritidsnämnd nekades ordna förströelse för ungdomen i Täby på nyårsaftonen. Amnesty International har som bekant fått avslag. Då Kyrkyborna demonstrerade för bättre sanitära förhållanden blev de brutalt utkörda från torget.

Fastighetsbolaget avslag på FNL-gruppens ansökan lyder som följer:

"Stockholm 7.10.1968

Med anledning av Er förfrågan av den 4.10.68 beträffande bl a bössinsamling (Vietnamsamlingen för FNL) får vi härmed avstyrka Er begäran då Täby Centrums innerområde är reserverat för andra ändamål under det närmaste året (vår understrykn)".

Brevet är undertecknat Fastighetsbolaget Täby Centrum, P O Byström.

Trots detta kategoriska avslag skickade vi in ännu en ansökan. Denna avslogs utan motivering. Dessutom anser vi att frågor som rör yttrandefrihet av princip inte skall avhandlas med företrädare för en liten men ekonomiskt mäktig grupp, eftersom den inte är vald på demokratisk väg. Men om någon representant för Fastighetsbolaget önskar samtala med oss går det bra att som andra medborgare komma till våra lördagsinsamlingar. Fastighetsbolaget säger att inte bara EN organisation skall få utnyttja platsen. Ja, det är självklart. Men det duger inte som argument mot våra bössinsamlingar på torget. Lördagen den 29/3 samsades verksamheter som mannekänguppvisning, bil- och båtlotterier, artistframträdanden och FNL-insamling.

Kampen för yttrandefrihet på Täby centrums innerområde har lärt oss vanliga medborgare en hel del om hur vårt samhälle fungerar.

SSU-Utblick

Täby FNL-grupp

VUF Täby

att ge vika för kravet att våra demokratiska fri- och rättigheter skall gälla även på torget.

Täbyborna var det stöd som gjorde att FNL-arna m fl kunde hålla fast vid sina krav och bedriva politisk verksamhet på torget. Denna rätt skulle de aldrig fått om de inte tagit sig den själva.

Vad säger lagen om allmänna platser?

Vissa kommunalpolitiker i Täby prövade den parlamentariska vägen. De skrev motioner och andra skrivelser för att få torget juridiskt fastställt som allmän plats. Och de flesta inom kommunen ansåg att det var viktigt att det blev bestämt att innerområdet var en allmän plats.

Förutom de politiska gruppernas kamp för yttrandefrihet på torget så skrevs som sagt ett flertal motioner och andra skrivelser som krävde ändring av torgets ställning. Dessa sändes till kommunalfullmäktige. Och som tidigare nämnts gjordes en anmälan till JO mot att stadsplanen godkändes. Från socialdemokratiskt håll gjordes också en uppvaktning av justitieministern.

Förvirringen var stor och det fanns många meningar om hur man skulle tolka de lagparagrafer som rörde frågan om torget rent juridiskt kan betraktas som enskild eller allmän plats. Under våren fördes livliga diskussioner i debatter, tidningar och kommunalhus. Diskussionen rörde länge frågan om man kunde anse att det förekom "allmän samfärdsel" på torget eller ej. Polismästare Ohlsson hade tolkat Allmänna Ordningsstadgan så att han ansåg att torget inte skulle anses som allmän plats, dvs han

ansåg att "allmän samfärdsel" inte förekommer på torget.

Men på torget finns en rad allmänna inrättningar, bland annat försäkringskassa, post och apotek. Och för att komma till dessa måste allmänheten gå över torget. Många menar att ingen plats i hela Täby används lika mycket som innerområdet för "allmän samfärdsel" och att torget därför absolut bör ses som en allmän plats så som en allmän plats beskrivs i Allmänna Ordningsstadgan.

Assessor Lidin, som utrett JO-anmälningarna, säger också att markägaren har gett ett allmänt tillstånd till allmänheten både för genomgångstrafik och för besök i affärer, post, apotek m fl inrättningar som ligger på innerområdet.

Torget fungerar också som en allmän genomgångsled från Täby Centrum station och busshållplatsen till framför allt Storstugan (ett höghuskomplex för 700 familjer). Att detta planerats redan från början visar skissen i tidningen Byggnadsindustrin 20/68 (återges på nästa sida).

Polismästaren höll också med om i en intervju att det är en betydande gångtrafik på torget. Men han anser att det som avgör att torget, enligt honom, är en enskild plats är att det är en byggnad och att ingångarna är stängda en viss del av dygnet.

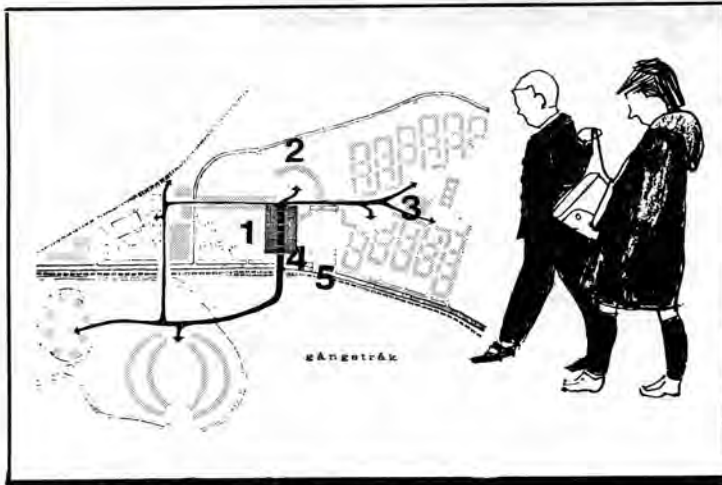
Om man går till den kommentar som finns till Allmänna Ordningsstadgan kan man dock se att det inte har någon avgörande betydelse om en plats som torget ligger inomhus, utomhus eller under jord!

Man kan inte bedöma torgets ställning i största allmänhet utan det finns tre olika lagar som man utgår ifrån. Dessa är:

- 1) Byggnads- och planlagstiftningen
- 2) Lokala och Allmänna Ordningsstadgan (LOst och A0st)
- 3) Brottsbalken (BrB)

Torget får olika ställning beroende på vilken av dessa lagar man använder sig av.

1) Ett markområde kan i en stadsplan upplåtas till allmän plats (A-område). Detta betyder att det i

1. Täby Centrums innetorg
2. Storstugan
3. Åkerbyområdet
4. Busshållplats
5. Järnvägsstation

De tjocka heldragna linjerna med pilar markerar gångstråken. Det rektangulära huset är innetorget i täby Centrum. Som framgår av skissen är torget planerat att vara en central genomfartsled för gångtrafikanter från busshållplatsen och från busshållplatsen till de stora bostadsområdena, Storstugan och Åkerbyområdet.

Lägg märke till den omväg över torget som Åkerbyborna tvingas ta. Först efter det att Åkerbyborna tagit upp håll i ett hindrande staket och trampat upp ett gångstråk efter principen "kortaste avstånd mellan två punkter" lät man asfaltera det nya stråket och tog bort staketet.

BYGGNADSLAGEN är fastslaget att området skall användas för allmänhetens fria samfärdsl. Om en plats läggs ut som allmän (A-område) i stadsplanen har kommunen enligt byggnadslagen och expropriationslagen befogenheter att tvångsinlösa marken om markägaren inte godvilligt går med på att sälja.

Kommunen har då inte samma ensamrätt som en privat markägare utan kommunen är bunden av bestämmelser i byggnadslagstiftningen. Dessa innebär bland annat att man endast behöver söka tillstånd hos polismyndigheten för exempelvis bössinsamling på platsen. Om en plats i planlagstiftningen förklaras allmän kan inte myndigheterna inskränka på allmänhetens rätt att utnyttja platsen, förutom av t ex trafiktekniska skäl.

Enligt hävd är sådana platser som gator och torg allmänna och läggs ut som A-område i stadsplanen. Men Täby torg lades som tidigare sagts ut som H-område (upplåtet för handelsändamål) i stadsplanen. Och detta ledde till alla problemen kring frågan om torget är allmän eller enskild plats eftersom torget på grund av att det i stadsplanen blev ett H-område i stället för A-område enligt Byggnadslagen behandlas som en icke allmän plats.

Utredaren av anmälningarna till JO, assessor Lidin, sade i en intervju:

"Byggnadsnämnden kunde lagt torget som allmän plats på ett tidigare stadium, men däremot kan man inte med effektivitet göra det sedan huset är byggt. När huset väl har byggts så kan man visserligen lägga en ny planlagstiftning på det, men den blir inte effektiv så länge huset står där.

En ny plan medför inte att man får möjlighet att gå in på de bestående förhållandena, utan i så fall får man expropriera hela huset och riva det. Man kunde lagt planen på annat sätt innan man byggde."

JO har inte tagit upp kritiken av själva planläggningen och att stadsplanen godkändes:

"Frågan om hur en stad bör planera sina områden är en politisk lämplighetsbedömning, där bl a sådana synpunkter som hur det hela kommer att fungera ur kommunikations- och församlingsfrihetssynpunkt skall tas upp."

2) Enligt ALLMÄNNA ORDNINGSSTADGAN är det inte nödvändigt att en plats skall vara markerad som A-område i stadsplanen för att anses som allmän i Ordningstadgans mening. Det är tillräckligt om platsen i fråga används för "allmän samfärdsl". Denna lag ger utrymme för olika tolkningar av begreppet allmän samfärdsl och det har också gjorts olika bedömningar av torgets ställning.

Som vi nämnt tidigare har polismästaren, när han skulle ge insamlingstillstånd, prövat frågan om torget är enskild eller allmän plats och kommit fram till att det inte bör betraktas som allmänt i Ordningstadgans mening. Och eftersom det är polismästaren som beslutar om tillstånd är det hans tolkning av Allmänna Ordningstadgan som nu officiellt gäller för torget i Täby centrum.

Men även om en plats enligt Allmänna Ordningstadgan inte anses som allmän kan den genom LOKALA ORDNINGSSTADGAN fastställas som allmän plats. Om man i den Lokala Ordningstadgan för Täby fastställde torget som allmänplats minskade man risken att myndig-

heterna tolkar lagen efter eget tycke, som exempelvis när polismästaren bedömer vad som är "allmän samfärdsl".

Stadsjuristen i Täby har också velat använda denna möjlighet att genom Lokala Ordningstadgan få torget till allmän plats men han har inte lyckats genomdriva detta.

Om man skall bedriva aktivitet av olika slag på en plats som inte är utlagd som A-område i stadsplanen men som enligt Allmänna Ordningstadgan anses som allmän plats måste man få tillstånd både från polismyndighet och markägaren. Polismyndigheten skall pröva om aktiviteterna kan tillåtas med hänsyn till allmänna ordningskrav och trafiksäkerhetsskäl. Markägaren, däremot, behöver inte motivera ett avslag på en tillståndsansökan.

3) BROTTSBALKENS begrepp om allmän plats är i regel vidare än Allmänna Ordningstadgans. Enligt BrB är torget allmän plats under den tid allmänheten är där. Det är därför som polisen kan ingripa exempelvis mot fylleri eller förgelseväckande beteende på torget trots att platsen är privatägd.

Vi gjorde en intervjuundersökning bland folk i Täby och där får man en uppfattning om hur allmänheten ser på torget. Ungefär två tredjedelar av dem som vi frågade betraktar torget som vilket torg som helst, dvs som en allmän plats. Denna uppfattning har styrkts av debatten i massmedia.

Som vi sett är det i efterhand omöjligt att enligt Byggnadslagen förklara torget som en allmän plats. För det är naturligtvis otänkbart att kommunen skulle köpa in torget, göra en ny stadsplan, riva hela köpcentrum och bygga upp ett nytt.

Däremot finns det olika möjligheter att enligt Allmänna Ordningstadgan få torget likställt med allmän plats. Men detta skulle inte förändra ägande- förhållandena utan Fastighetsbolaget skulle såsom ägare till marken fortfarande ha oinskränkt makt att bestämma över sin egendom och vilka aktiviteter som skall få förekomma där.

Den slutsats man kan dra av det som hände på innetorget i Täby centrum är att möjligheterna att på juridisk väg ändra torget från enskild till allmän plats var små. Istället hade kampen för yttrandefrihet en oerhörd betydelse. Det var de politiska grupperna som tillsammans med många andra Täbybor genom sitt handlande fick torget att i praktiken fungera som allmän plats.

Åklagaren undviker huvudfrågan

Frågan om yttrandefrihet på Täby torg skulle också kunna avgöras genom en prövning i domstol. Ett mål om t ex olaga intrång skulle ge en prejudicerande dom om vilka aktiviteter som Fastighetsbolaget har rätt att bestämma om på torget. Ett sådant prejudikat får samma effekt som en vanlig lag om det fastställs av Högsta Domstolen.

Under demonstrationerna för yttrandefrihet på tor-

get blev flera personer gripna för olaga intrång. Om man sedan åtalat dem för det de greps för skulle alltså den juridiska sidan av frågan om torget som allmän eller enskild plats kunnat klaras ut. Därför vore det naturligt att frågan om torgets ställning skulle tas upp till prövning vid de efterföljande rättegångarna.

Under våren ställdes en av de gripna, S G, inför rätta. Han var den ende av alla de som gripits vid demonstrationerna på torget som åtalades. Men åtalet kom inte att gälla olaga intrång, som han ju greps för, utan våldsamt motstånd mot polis. Denna åtalspunkt skiljer sig från olaga intrång bl a i att olaga intrång kräver en anmälare, i detta fall Fastighetsbolaget.

Ett sådant åtal kan läggas ned av två skäl. Det kan läggas ned antingen om bevisen inte räcker eller om anmälaren återtar sin anmälan.

Våldsamt motstånd däremot är under allmänt åtal och kan endast läggas ned på grund av bevisbrist. Eftersom åtalet mot S G enbart kom att gälla våldsamt motstånd mot polis kunde frågan om torget som allmän eller privat plats skjutas i bakgrunden. Men domstolen hade ändå kunnat pröva frågan som en del av målet (ett delbeslut i domen) och på så sätt fått frågan om torget avgjord. Utgången av denna prövning kan man förstas spekulera i.

Vid huvudförhandlingarna i målet mot S G hördes sex vittnen, de två polismännen som gripit S G och fyra privatpersoner som sett händelseförloppet. Endast de två poliserna ansåg att S G satt sig till motvärm. De civila vittnena hade inte märkt något motstånd från hans sida. Två av vittnena hade däremot

□

Två av vittnena hade sett att polisens behandling av S G var plågsam för honom.

sett att polisernas behandling av S G var plågsam för honom. Domstolen ansåg dock att de civila vittne inte kunde "förringa trovärdigheten" hos polismännens vittnesmål. Och S G dömdes till 50 dagsböter. Civila vittnesmål väger således lätt i förhållande till polismännens.

S G åtalades alltså inte för olaga intrång. Och inte i något fall har misstanken om olaga intrång på Täby centrums innerorg lett till åtal. Nedläggningen av mål mot dem som misstänkts för detta har i så gott som samtliga fall motiverats med att det inte tillräckligt klart kunnat bevisas att olaga intrång skett.

Olaga intrång innebär att man utan behörighet tränger sig in och stanna kvar på enskilt område. När det gäller Täby centrum begär man detta brott när man vägrar lyda de privata vakternas order att försvinna från torget.

Endast i ett fall har man, enligt chefsåklagare Thorén, kunnat bevisa att olaga intrång förekommit. Och i detta fall återtog Fastighetsbolaget på åklagare Thoréns förfrågan sin anmälan! Vi kan alltså klart se att såväl Fastighetsbolaget som chefsåklagare Thorén medvetet undvikit den prövning som juridiskt kunde ha avgjort frågan om torget är en allmän eller privat plats.

Äganderätt = rätt

Det kan tyckas underligt att man kan göra sig skyldig till "olaga intrång" på norra Europas största innerorg. Till och med polismästare Ohlsson som är en av de ivrigaste förespråkarna för att torget skall anses som enskild plats måste medge:

"För den stora allmänheten har det nog förefallit väldigt underligt att man kan göra sig skyldig till olaga intrång där inne på torget."

I den svenska lagstiftningen finns orsaken till att man kan göra sig skyldig till "olaga intrång" även på platser som av allmänheten betraktas och används som allmänna platser. Eftersom lagstiftningen utgår från ägarens självklara rätt till sin egendom är den privata äganderätten i Sverige så gott som oinskränkt. Lagen skyddar ägarens ägendom genom att stadga mot alla handlingar som kan ses som ett hot mot denna egenom och makten över den.

När det gäller bland annat Täby innerorg skyddas ägaren från oönskade aktiviteter med hjälp av lagen om olaga intrång. Allmänhetens rättigheter på sådana platser innebär vissa inskränkningar i den privata äganderätten och dessa inskränkningar finns då inskrivna i lagen. Ett exempel på sådana inskränkningar i det privata ägandet är allamansrätten som finns stadgad i Naturvårdslagen och lagen om byggnadslov. Men dessa inskränkningar i de privata markägarnas bestämmanderätt naggar endast ägarnas rättigheter lite i kanten.

Det rättssystem som domstolarna stöder sig på gynnar främst de största ägargrupperna, monopolkapitalet. Hit hör som vi tidigare sett Fastighetsbolagets ägare. Även om vi bara utgår från de begränsade erfarenheter som rättegången mot S G ger, är det motiverat att fråga sig om det med nuvarande rättssystem överhuvud taget hade varit möjligt för Täbyborna att på laglig väg få yttrandefrihet på Täby centrums innerorg.

Vi har sett hur myndigheterna hela tiden stod på Fastighetsbolagets sida. Vi har sett hur man beredvilligt skickade ett fyrtiotal poliser till torget för att skydda dess ägare mot Täbybor som krävde yttrandefrihet. Å andra sidan nekades vanligt folk att vittna mot polisövergrepp. Frågan om domstolsprövning av torget som allmän eller enskild plats sopades under mattan.

Enligt lag skall besvärsrätten vara en möjlighet för allmänheten att överklaga beslut som fattas av olika myndigheter. När Justitieombudsmannen, JO, utreder klagomålen utgår han från de lagar som finns och utreder om besluten strider mot dessa lagar. Möjligheten för folket att påverka återverkningarna av nu gällande lag är ytterligt små, och besvärsrätten är heller inte någon verklig möjlighet. Lagarnas berättigande ifrågasätts aldrig när ett beslut prövas. Därigenom blir prövningen i mångt och mycket skenbar.

Den enda möjligheten kan därför ibland vara att tillgripa "olagliga" aktioner och genom enad kamp få sina rättigheter tillgodosedda.

Genom den enade kampen för yttranderätt på innerorg i Täby kan nu bli a Täby FNL-grupp samla in pengar och sälja tidningar på torget. Men de kan återkastas ut från torget ...

Sammanfattning

Stadsplanen över Täby centrum var utformad i enlighet med monopolkapitalets intressen. Butikscentrum var för stort. Följden blev många butiker i centrum och butiksnedläggelser inom andra delar av kommunen.

Centrummarken är hårt utnyttjad. Bostäder för 9 000-10 000 människor byggdes inom ett litet område för att butikscentrum säkert skulle få kunder. Regionplanens avsikter att förena individernas bästa med näringslivets krav på centralisering och koncentration är i själva verket omöjliga att genomföra. Valfriheten när det gäller läget för och slaget av arbete, bostäder, service av olika slag osv har minskat eftersom monopolkapitalets tillväxt kräver en allt hårdare styrning av arbetskraften.

Det som är lönsamt byggs först

En av "ideologerna" bakom regionplanen, Folke Kristensson, hävdar dock i sin bok "Människor, företag, regioner" att individens och företagets intressen sammanfaller. Vi har dock sett att verkligheten talar ett annat språk.

När bostadsområden byggs ges stort utrymme åt sådant som är lönsamt, t ex affärer och parkeringsplatser. Icke lönsam service som exempelvis daghem och bibliotek kommer i sista hand. Monopolkapitalets krav på lönsamhet får företrädare före individernas behov.

Monopolkapitalet har i sin verksamhet hela tiden hjälp av staten. Som exempel kan nämnas de statliga lånen till byggnadsproduktionen som gör det lönsamt för byggnadsföretag att bygga i spekulationssyfte. Ett annat exempel på hur staten befrämjar monopolkapitalets intressen är planmyndigheternas handläggning av stadsplaneärenden.

Vid behandlingen av stadsplanen över Täby centrum sändes en i praktiken redan fastslagen plan ut på remiss. I remissuttalanden påpekades också att planen i själva verket redan var fastslagen. I dessa yttranden påtalades dessutom den stora skillnaden mellan den regionplan som gjorts över Stockholmstrakten och den här stadsplanen. Men Regionplanenämnden i Stockholm struntade helt i denna kritik och hade ingenting att invända mot den stora skillnaden. Stadsplanen uppfyllde bättre monopolkapitalets krav än den tidigare gjorda regionplanen.

Yttranderätt heter pengar

Varken folket eller dess valda representanter har någon större möjlighet att påverka utformningen av sin miljö ens på planeringsstadiet. Detta beror på att representativa församlingar som kommunalfullmäktige ej har bestämmanderätt i en rad viktiga frågor, som exempelvis var företag skall ligga, och att de valda organens beslut ofta är låsta av företagets beslut. Den verkliga politiska makten ligger i händerna på dem som har den ekonomiska makten.

Täbybor som vi talat med känner sig maktlösa och saknar i många fall förtroende för sina valda kommunala representanter. Detta är förstäeligt då de flesta människor i själva verket är maktlösa när det gäller att påverka förhållandena där de arbetar och där de bor. Enskilda gruppers krav och önskemål beaktas inte om dessa inte händelsevis sammanfaller i kapitalets intressen.

Åsiktsförtrycket tar sig många uttryck. Ett exempel på öppet förtryck är Fastighetsbolagets försök att förhindra FNL-gruppens solidaritetsarbete för Vietnams folk på innerorget i Täby centrum. Ett mer dolt åsiktsförtryck finns i stadsplanens tillkomst, som beskrivs i bakgrunden till torgets tillkomst. Prosako kunde i egenskap av monopolistiskt företag styra hela

planarbetet från skiss till färdig stadsplan, vilket visar dess makt. Denna ekonomiska makt gör att folkets självklara rätt att bestämma sin miljö sätts på undantag.

De s k allmännyttiga företagen inom byggnadsbranschen, bland dem HSB, har ett så gott samarbete med monopolföretagen, att inflytandet för medlemmarna i de allmännyttiga bostadsföretagen endast blir skenbart. I Täby lät HSB John Mattson (Prosako) bygga bostadshuset på löpande räkning vilket medförde höga hyror. Täby kommun medverkade till Prosakos och HSBs vinster genom att inför länsbostadsnämnden som beslutar om de statliga lånen hävda att produktionskostnaderna för bostadsbyggena i centrumområdet var rimliga. Men det var uppenbart att kostnaderna inte alls var rimliga.

Inom kommunen var man angelägen om att hyrorna inte skulle bli alltför höga, för då skulle bostäderna bli svåra att hyra ut. Kommunen är alltså i de här sammanhangen i händerna på de stora byggföretagen. Dessa kan fortsätta att bygga dyrt eftersom de är säkra på att få bidrag från stat och kommun. Skattemedel från folket, vars åsikter man struntar i, används på detta sätt till att säkra byggföretagens vinster.

Det öppna åsiktsförtrycket i Täby tog sig uttryck i att folkligt förankrade grupper som Kyrkbyborna, FNL-gruppen, Amnesty International m fl kördes ut från torget. Detta kunde hända på en plats som allmänheten uppfattar som allmän därför att monopolkapitalet i kraft av sin ekonomiska makt köpt torget från kommunen. Då kommunen sålde marken, sålde den också rätten att bestämma över vilka aktiviteter och vilka åsikter som skulle föras fram på torget.

Allmänhetens stöd fick Fastighetsbolaget på knä

Flera opinionsbildande grupper tog upp kampen mot fastighetsbolaget Täby centrum för fri yttranderätt på torget. Fastighetsbolagets ägare uppfattar uppenbarligen dessa gruppers verksamhet som ett hot mot sina intressen.

När den privata vaktstyrkan inte förmådde slå ned den kraftiga opinionen tog Fastighetsbolaget polisen till hjälp. Den kunde tillfälligt avlägsna grupperna från torget. För att man skulle statuera exempel greps och dömdes några av demonstranterna, allt enligt gällande rättssystem. Polis och rättsväsen fungerar som vi sett som ett hjälpmedel för monopolkapitalet att upprätthålla sin makt.

Trots den stora polisstyrka som användes avtog inte kampen för yttrandefrihet. Tvärtom ökade den i styrka. Detta berodde på gruppernas enighet om sina rättmätiga krav och det stora stöd de fick från allmänheten. Efterhand insåg Fastighetsbolagets ägare att de riskerade att motverka sin intressen om de fortsatte sin hårda linje eftersom så många människor hade slutit upp på gruppernas sida. Därför upphörde Fastighetsbolaget att bekämpa grupperna. Bolagets "nya giv" blev istället att försöka köpa tillbaka förtroendet hos sina kunder genom en dyrbar annonskampanj. I helsidesannonser utlovades yttrandefrihet på torget.

Svenska monopolbolag skor sig på kriget

Det är viktigt att komma ihåg att det trots allt fanns en begränsad yttrandefrihet på torget. Lions Club, Röda Korset, Dagens Nyheter genom sin miljödebatt är exempel på opinionsbildande verksamheter som tillätits på torget. Det är alltså FNL-gruppens

och liknande åsikter som Fastighetsbolagets ägare inte funnit förenliga med sina intressen. Vad beror nu detta på?

Fastighetsbolaget eller Prosakogruppen (ägarna är desamma) är som vi tidigare sett en del av det svenska monopolkapitalet. Det svenska monopolkapitalet har en hel del intressen gemensamma med de stora monopolföretagen i USA. Tillsammans med dessa och under beskydd av USAs krigsmaskin gör de vinster på kriget i Indokina. Några exempel:

- Volvo har sålt truckar till SENTABs vägbyggen i Thailand; vägar som är nödvändiga för amerikanska trupptransporter.
- SAS äger 30 procent av flygbolaget Thai International Airways som i stor utsträckning transporterar amerikanska trupper.
- Koncentra har köpt upp aktier i Dow Chemicals, ett bolag som tillverkar växtbekämpningsmedel som används i Vietnam. Dow tillverkar också napalm. I Koncentras styrelse sitter bland andra Axel Iveroth, Industriförbundets ordförande, som sagt följande om USAs angrepp på det vietnamesiska folket:

"...en amerikansk kapitulation för de aggressiva krafter som ligger bakom upproret och terrorn i Vietnam skulle leda till ständigt nya aggressioner, skapa ännu större oro och ännu större farhågor för världsfreden." (DN 14/5 1966)

Den fred och frånvaro av "oro" som Axel Iveroth talar om är friheten för utländska intressen att roffa åt sig av Indokinas rikedomar. Den fred de vietnamesiska, laotiska och kambodjanska folken är friheten att själva bestämma i sitt land.

Om den breda svenska opinionen mot kriget i Indokina sade Axel Iveroth vid samma tillfälle (och han lär inte ha ändrat sig idag, fem år senare, trots att opinionen är än större mot kriget):

"För mig står det alldeles klart att det svenska folket inte är sinnat att låta vårt goda förhållande fördärvas av några tidningar och högröstade unga radikalers oansvariga framfart med svenska livsintressen."

Samma tidningsartikel berättar att Axel Iveroth ansåg att den "ofta måttlösa" kritik som förekommit i den svenska Vietnamdebatten "kunde omintetgöra Sveriges ansträngningar de senaste åren att skapa goodwill för Sverige i USA och främja avsättningen av svenska varor på den amerikanska marknaden".

Alltså, det svenska folket får inte kritisera USAs krig i Vietnam, för då kan vinsterna minska för herr Iveroth och hans vänner i Industriförbundet.

Det svenska monopolkapitalet har alltså gemensamma intressen med de amerikanska monopolbolagen som har förgreningar över alla världsdelar. Sett på detta

sätt blir det helt naturligt att Fastighetsbolaget Täby Centrum AB, som är en del av det svenska monopolkapitalet, gör vad det kan för att hindra FNL-gruppen arbete.

Täby FNL-grupp blev också den ledande kraften i kampen för yttrandefrihet. Denna kamp var helt nödvändig eftersom torget var den bästa platsen i Täby för FNL-gruppens verksamhet. Att ge efter för Fastighetsbolaget skulle innebära ett stort bakslag för FNL-gruppens solidaritetsarbete för Vietnams folk och gynna USAs folkmordspolitik i Indokina.

Vad ledde då kampen för yttrandefrihet till? Det viktigaste resultatet av kampen för yttrandefrihet är att FNL-gruppen och andra grupper numera bedriver sin verksamhet på Täby innerborg. Men de kan kastas ut när som helst från torget, helt beroende på hur Fastighetsbolagets ägare bedömer läget.

Detta förringar dock inte den seger FNL-gruppen och de andra grupperna uppnått genom sin kamp. Ett annat resultat av kampen för yttrandefrihet är att många blivit medvetna om hur folkets intressen underordnas monopolkapitalets och hur hjälplös kommunen är gentemot kapitalet.

Slå vakt om rätten att demonstrera!

Monopolkapitalets ekonomiska makt växer och med den inflytandet över bland annat kommunerna. Stora delar av kommunernas mark köps upp. De platser som står till allmänhetens fria förfogande blir färre och färre. Monopolkapitalet gör gator och torg privata och skaffar sig på så sätt kontroll över opinionsbildande verksamhet och yttrandefrihet i stort.

Lagarna skyddar den privata äganderätten och folket underordnas alltså den lilla klick som har den ekonomiska och därmed den politiska makten. När privata ägandintressen hotas genom att människor tar upp kamp mot dem skärper monopolkapitalet sina metoder för att med våld slå ned dem som kämpar för sin rätt. Detta är inget som bara gäller Täby och den kamp för yttrandefrihet som fördes där. Fler och fler människor inser att man för att få sina rättigheter måste ta saken i egna händer.

Erfarenheterna och resultatet från kampen på torget i Täby talar för att våra demokratiska rättigheter är något vi måste kämpa oss till. Det är en viktig uppgift för det svenska folket att öka sin vaksamhet mot de inskränkningar i våra demokratiska fri- och rättigheter som sker genom statens och monopolkapitalets handlingar. Vi måste föra kamp mot dessa begränsningar, hur "lagliga" de än kan tyckas.

Ingången till Täby Centrums innerborg - under kampen för yttrandefrihet på torget.

KÄLLOR

Uppgifterna i stycket KAMPEN FÖR YTRANDEFRIHET PÅ TORGET I TÄBY CENTRUM bygger på studier av skrifter som tar upp de olika frågorna och på intervjuer med personer som varit insatta i frågorna.

Vi har använt uppgifter ur följande skrifter:

1. DN-Nordost 5/12 1968
2. Gnistan nr 1/1969
3. Förundersökningsprotokoll, Åklagarmyndigheten, Danderyd Dnr FD 1403-69, Förhör med poliskommissarie B Persson
4. JO-handlingar Sak-Dnr 799 AD 2024/69
5. Fri Köpenskap, vecka 10, 7/3 1969
6. Domstolsprotokoll vid Södra Roslags Domsagas kansli, nr DB 545/1969 B 214/1969
7. Byggnadsindustrin nr 20/1968
8. Karl Persson: Kommentarer till allmänna ordningsstadgan
9. Motion till kommunalfullmäktige: Riksdagens ombudsmanna-expedition nr 661-69
10. PM angående torget i Täby Centrum: S Rietz, stadsjurist
11. Skrivelse från Täby Fastighetskontors marknadsavd. Dnr 3/69
12. Uppvaktning inför justitieminister Kling ang Täby innetorgs rättsliga status 14/8 1969; Socialdemokratiska fullmäktige-gruppen i Täby.

Vi har också använt uppgifter ur intervjuer med följande personer:

1. Fil stud Percy Kindahl
2. Civilekonom Jan-Erik Romson
3. Fru Vivi Johansson
4. Polismästare L Ohlsson
5. Ingenjör Styrbjörn Gustavsson
6. Skogsmästare Bertil Andersson
7. Chefsåklagare Thorén
8. Aessor Lidin, JOs kansli
9. Stadsjurist S Rietz

Demonstration för yttrandefrihet på torget i Täby Centrum vintern 1968/69. Kampen i Täby ledde till seger. Men åter och åter igen måste FNL-grupper och andra politiska och opinionsbildande grupper kämpa för sina demokratiska rättigheter. - Vill du stödja dem som ställs inför politiska rättgångar för att de demonstrerat mot USAs angreppskrig i Indokina - stöd De Förenade FNL-gruppernas bötesfond postgiro 17 88 01-7!

Vill du stödja de indokinesiska folken i deras kamp för fred och nationellt oberoende - stöd Vietnaminsamlingen postgiro 400 499-0!

LITTERATUR

Här nedan följer en lista på den litteratur som använts för hela skriften. Det gäller alltså böcker, tidningar och andra skrifter.

BÖCKER VI ANVÄNT:

- Beckman, Hult, Holmberg, Strand: Kommentar till Brottsbalken
N Elvander: Intresseorganisationerna i dagens Sverige
C H Hermansson: Monopol och storfinans
F Kristensson: Människor, företag och regioner
V I Lenin: Imperialismen som kapitalismens högsta stadium
 "- Staten och revolutionen
K Marx: Kommunistiska manifestet
Milliband: Statsmakten i det kapitalistiska samhället
J Myrdal: Skriftställning 2
K Persson: Kommentar till allmänna ordningsstadgan
H Strömberg: Kommunal rätt
J Svensson: Korporativismen och den borgerliga klassdiktaturen
Svea Rikes lag
SOU 1965:40 Kommunala bolag
SOU 1968:7 Ägande och inflytande inom det privata närings-
 livet
SOU 1968:3
Statistisk Årsbok 1969
Waldén: Den slutna världen
Westerlind-Beckman: Sveriges ekonomi
Vem äger Sverige? Utdrag ur Koncentrationutredningen

SKRIFTER VI ANVÄNT:

- Byggnadsindustrin 20/1968
Clarté 2/1969
Det svenska klassamhället, del 2, utgiven av KFML
DFFGs aktivistcirkel, studiebrevev 5
Regeringen (s) och Vietnam, DFFGs skriftserie nr 3
Leve enhetsfronten mot USA-imperialismen, DFFGs skriftserie nr 6
FNL-rörelsen i Sverige 1965-68, utgiven av DFFG
Generalplaneskiss 1966 för Täby
Gnistan nr 1 och 2/1969
Regionplaneskiss 1966 för Stockholmstrakten
Tidsignal
Veckans Affärer 49/1969
Vietnambulletinens specialnummer 1970

Denna skrift tar upp hur Täby kommun sålde mark till byggnadsmonopolet Prosako och hur planerna på Täby Centrum tog form.

Den berättar hur Prosako byggde ett butikscentrum med ett stort innetorg, vaktat av privata vakter med skjutvapen och hundar. En rad opinionsbildande grupper, bland dem Täby FNL-grupp, föbjöds att sprida sina skrifter och samla in pengar på torget.

Men stöd av allmänheten i Täby gick grupperna till kamp för sina demokratiska rättigheter. Kampen ledde till att det privatägda torget kom att fungera som en vanlig allmän plats.